

ANADOLU'DA KADIN SAÇININ SİMGESEL DEĞERİ VE
SANATTA KULLANIMI

NURAN MOLA ÖZATILA

IŞIK ÜNİVERSİTESİ

2018

ANADOLU'DA KADIN SAÇININ SİMGESEL DEĞERİ VE
SANATTA KULLANIMI

NURAN MOLA ÖZATİLA

Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, 1995
Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Görsel Sanatlar Fakültesi,
Resim Yüksek Lisans Programı, 2018

Bu Tez, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne
Yüksek Lisans (MA) derecesi ile sunulmuştur.

IŞIK ÜNİVERSİTESİ

2018

IŞIK ÜNİVERSİTESİ,
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL SANATLAR FAKÜLTESİ
RESİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ANADOLU'DA KADIN SAÇININ SİMGESEL DEĞERİ VE
SANATTA KULLANIMI

Nuran MOLA ÖZATİLA

ONAYLAYANLAR

Prof. Balkan Naci İSLİMYELİ
(Tez Danışmanı)

Işık Üniversitesi

Prof. Tamer BAŞOĞLU

Işık Üniversitesi

Devabil KARA
(Dr. Öğr. Üyesi)

Marmara Üniversitesi GSF

ONAY TARİHİ: 05/06/2018

ANADOLU'DA KADIN SAÇININ SİMGESEL DEĞERİ VE SANATTA KULLANIMI

ÖZET

Bu çalışmada araştırdığım konu, Anadolu ve çevresindeki uygarlıkların kadın saçı ve başa takılan aksesuarları, saçla ilişkili olan nesnelere geçmişten günümüze sembolik etkisi, değişimi ve sanatta kullanım alanı incelenmiştir. Saça ilişkin simgelerin geçmiş ve şimdi açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anaerkil dönemde doğurganlık özelliği dolayısıyla kudretin ve bereketin simgesi olan kadın, yerleşik düzene geçişle birlikte içine dönüp toplumsal hayatı belirleme gücünü kaybetmiş, doğurganlıktan kaynaklanan yaratıcı gücünü unutmuştur.

Toplumsal bilincin kadın algısı, bellek erozyonuna uğrayarak kadını değersiz hale getirmiştir. Kadının unutulmuş bilgeliği, kudreti ve üretim gücü saç kavramı üzerinden anlatılmıştır.

Anadolu uygarlıklarında ana tanrıça kavramının, kadın saçına hangi anlamları yüklediğini, saçta ve başlıklarda kullanılan aksesuarların sembolik özelliklerini, yakın coğrafyadaki kültürlerin sembollerinin benzerlikleri değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Şamanizm'in etkilerini, Anadolu'da halen izleri görülen bölgeleri ve benzerlikleri incelenmiştir.

Mitolojinin saç, güç, şifa, adak ve bereketle ilgili örnekleri sunulmuş ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sinema, performans sanatı, Anadolu sözlü halk edebiyatı ile ilgili örnekler genel bir çerçevede yorumlanarak sunulmuştur.

Saçın meta olarak kullanımını, popüler kültürde değerini "Günümüzde Saç" bölümü adı altında incelenmiştir.

Kadın toplumsal hayatta geri planda bırakılan konumuna başkaldırdığında toplumsal güç, kadın saçını bir simge olarak kullanıp cezalandırmaya dönüştürmüştür. Bu bağlamdan yola çıkarak kadının saç üzerinden yargılanması ele alınmıştır. Saçın bu kısa ve bölgesel tarihine bakış, kadınlığın simgesi olan saçın gerçekte toplumsal bir ayrımcılık aracı olarak da algılandığını göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Anadolu, saç, simge, kadın, ayna

SYMBOLIC MEANINGS OF WOMAN HAIR IN ANATOLIA AND ITS APPEARANCE IN ART

SUMMARY

This study focuses on the woman hair and its ornaments has been researched and studied in Anatolia and civilizations of around of the Anatolia. It has been evaluated that how objects of hair and symbolic meanings of them have changed through our time and how those symbols have influenced the art.

During a time period known as the Gynocratic Age, women who were symbol of power and fertility, were praised for their ability to give birth. The women have lost their role as asocial maker after society has turned to the patriarchal society and they have forgotten the power of their creativity.

Because of memory erosion of power and creativity of women and reducing the value of woman by social and patriarchal consciousness, the value of women and their forgotten power of wisdom and creation have been evaluated via concept of hair in every area of life.

The meaning of woman hair, symbolic meanings of hair ornaments, headpieces and crowns have been studied in concept of mother goddess in Anatolian civilizations. It also is looked at the similarities and differences in different cultures where placed around of the Anatolia.

Shamanism has also been researched about the concept of hair and its symbolic meanings, effects and influences have been evaluated in practices of Anatolian Shamanism.

It has been given several examples and evaluated about hair, power, healing, oblation and abundance of mythologies.

The examples of movies, performance arts and Anatolian verbal folk literature have been shown and evaluated about hair and its culture.

The use of hair as a commodity in popular culture has been evaluated under the title of “Hair Today”.

The Social forces transform the woman hair into an icon and use it as a reason for punishment when the women who have tried to revolt against their unequal situation in the society. In this context, judgemental approach has been evaluated about woman hair and its punishment. The hair which is valued as feminine symbol is actually, perceived as a social discrimination fact, when looking at the regional and short history of woman hair.

Thanks.

Keywords: Anatolia, hair, symbol, woman, mirror

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım ve atölye hocam Prof. Balkan Naci İslimyeli'nin yüksek lisans eğitim sürecimdeki katkıları, konuyu belirleme ve yol alma hususundaki destekleri için çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim için beni yüreklendiren arkadaşım heykeltıraş Hüseyin Suna'ya ve hocam Prof. Tamer Başoğlu'na, lisans eğitimimde her fırsatta beni cesaretlendiren Yrd. Doç. Dr. Kemal Gürbüz hocama, atölye hocam sevgili Prof. Filiz Başaran'a teşekkür ederim.

Yorumları ile beni destekleyen candostum Ayla Letmathe'ye, bilgisi ve değerlendirmeleri ile bana farklı bakış açıları gösteren ağabeyim Turan Mola'ya, düzeltmelere yardım eden eşim Murat Özatıla'ya, sürecin başından sonuna hep yanımda olan ve anaerkil ruhu içinde yaşayan, örnek aldığım güçlü kadın anneme ve ailemizin en küçük ferdi ve içindeki gücü sakınmadan gösteren, bana yaşam kaynağı olan kızım Nehir'e, Anadolu kültürünün gizli adresi sevgili babama katkılarından dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca İstanbul radyosu sanatçılarından Muharrem Temiz'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İçindekiler

Özet	IV
Abstract	VI
Teşekkür	VIII
İçindekiler	IX
Görsel Listesi	X
1 Giriş	1
2 Saçın Özellikleri	3
2.1 Saçın Yapısı ve Özellikleri	3
2.2 Saçın Simgesel Özellikleri	4
3 Eski Uygarlıklardan Anadolu'ya Saçın Etkileri	12
3.1 Şaman Kültüründe Saç	12
3.2 Göktürklerde Erkek ve Kadın Saçı	20
3.3 Eski Mısır'da Saç	27

3.4 Anadolu'da İlk Çağ ve Etkileri	30
4 Saçın Anadolu Kültüründeki Simgesel Değeri	41
4.1 Anadolu Halk Edebiyatında Saç Konusu	41
4.2 Mezar Taşlarında Kadın Saçı, Yas ve Öte Dünya Motif ve Şekilleri	45
4.3 Dinsel Değerler Açısından Kadın Saçı ve Örtünme	48
4.4 Saç ve Ceza (Büyü, Sosyal Teşhir)	50
5 Mitolojide ve Masalarda Saç	55
6 Saçın Beden Üzerindeki Anlamı	63
6.1 Giysi, Aksesuar ve Saç İlişkisi	63
6.2 Kadına Konan Yasağın Anahtarı Olarak Saçın Anlamı Nedir?	65
7 Günümüzde Saç	67
7.1 Popüler Kültür ve Saç	67
7.2 Sanat ve Saç	71
Sonuç	81
Kaynakça	83
Özgeçmiş	86

Görsel Listesi

Görsel No 1 https://zehrasunay.wordpress.com/2012/01/25/mommo-kizkardesim/ Erişim tarihi 11.11.2017	8
Görsel No 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11 www.fibhaber.comhttp://www.fibhaber.com/gundem/1960-lar-kapadokya-kirk-belik-sac-h51177.html Erişim tarihi 09.11.2017	10-11
Görsel No 12-13 Selim Kudar	14-15
Görsel No 14 https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.fikretotyam.com/uploads/resimleri/resim2.7.jpg&imgrefurl=http://www.fikretotyam.com/resimleri&h=777&w=674&tbnid=Musd01QmabkTpM&tbnh=241&tbnw=209&usg=__28xmRj5Gz_7CSxtpV4YS-JdMTBo=&docid=Ve9P7G62g532KM Erişim tarihi 15.11.2017	15
Görsel No 15 Selim Kudar	15
Görsel No 16-17-18 Selim Kudar	16
Görsel No 19-20-21 Selim Kudar	17
Görsel No 22 https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/08/anadolu-ve-samanlk.html Erişim tarihi 11.12.2017	18
Görsel No 23 https://kayiprihtim.com/inceleme/eski-turklerde-buyu-ve-buyuculuk/ Erişim tarihi 15.12.2017	18

Görsel No 24 https://kayiprihtim.com/inceleme/eski-turklerde-buyu-ve-buyuculuk/ Erişim tarihi 27.12.2017.....	19
Görsel No 25 http://www.zeybekoloji.com/dursunbey-gelin-basi-t2519.html Erişim tarihi 11.11.2017.....	19
Görsel No 26 https://listelist.com/saman-adetleri/ Erişim tarihi 15.01.2018.....	20
Görsel No 27 https://i.pinimg.com/originals/19/7d/90/197d90ee45cc5a3ad115f1ed8586c7f9.jpg Erişim tarihi 27.01.2018.....	20
Görsel No 28 https://tr.pinterest.com/hayhuyfashion/grand-turantamga-goktanri/?lp=true Erişim tarihi 13.02.2018.....	21
Görsel No 29 https://turkmenaleviligi.wordpress.com/2016/05/24/elazig-ve-denizlideki-turkmen-alevi-koylerindeki-mezarlarin-kuman-turkler-mezarlarina-benzerligi/ Erişim tarihi 15.01.2018.....	21
Görsel No 30 https://tr.pinterest.com/pin/374854368974466538/ Erişim tarihi 04.03.2018.....	22
Görsel No 31 https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2014/06/eserlere-neden-turk-denmiyor-turklerin.html Erişim tarihi 15.01.2018.....	23
Görsel No 32 http://www.kargu.org/gorgu-gelenegimiz/gecmisbilim/yenisey-nehri-kiyilarinda-hunlara-ait-2200-yillik-mucevher-bulundu Erişim tarihi 19.02.2018.....	24
Görsel No 33- 34 https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/basliklar-headress.html Erişim tarihi 17.02.2018.....	24
Görsel No 35- 36 https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/basliklar-headress.html Erişim tarihi 15.03.2018.....	25

Görsel No 37 https://turkcenindirilisi.com/umay-ana-prof-dr-sadettin-gomec/ Erişim tarihi 25.01.2018.....	26
Görsel No 38 https://turkcenindirilisi.com/umay-ana-prof-dr-sadettin-gomec/ Erişim tarihi 15.04.2018.....	26
Görsel No 39 http://www.milliyet.com.tr/eski-misir-da-sac-tasarimi-pembenar-detay-sacbakimi-1428927/ Erişim tarihi 15.01.2018.....	27
Görsel No 40 http://blog.kavrakoglu.com/eski-misir-2-eski-misir-hakkinda-genel-bilgiler/ Erişim tarihi 15.04.2018.....	28
Görsel No 41 https://www.mailce.com/antik-misirin-ilginc-gercekleri.html Erişim tarihi 15.03.2018.....	29
Görsel No 42 http://papazyanmitoloji.blogspot.com.tr/2014/02/antik-msr-tanrlar.html Erişim tarihi 17.03.2018.....	29
Görsel No 43 http://papazyanmitoloji.blogspot.com.tr/2014/02/antik-msr-tanrlar.html Erişim tarihi 08.02.2018.....	30
Görsel No 44-45-46 http://www.kahkul.net/2400-yil-once-kadin-sac-modasi/ Erişim tarihi 12.02.2018.....	31
Görsel No 47 http://arkeopolis.com/antik-romada-makyaj-kozmetik-ve-guzellik-algisi/ Erişim tarihi 05.04.2018.....	32
Görsel No 48 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.18).....	32
Görsel No 49-50-51 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002,(26).....	33

Görsel No 52 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.28).....	34
Görsel No 53 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.40).....	35
Görsel No 54-55 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.44-52).....	36
Görsel No 56 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.53).....	37
Görsel No 57 https://www.artamonline.com/290-muzayede-cagdas-sanat-esserleri/10911-bedri-rahmi-eyuboglu-1911-1975-portre Erişim tarihi 15.04.2018... 37	37
Görsel No 58 http://www.leblebitozu.com/surmeli-gozlu-anadolu-kadinlari-ile-sanatci-fikret-otyam/ Erişim tarihi 13.04.2018.....	38
Görsel No 59 http://ladeetravels.blogspot.com.tr/2012/09/selcuk-turkey-ephesus-museum-efes.html Erişim tarihi 12.02.2018.....	38
Görsel No 60-61 Nuran Mola Özatıla.....	38
Görsel No 62 http://minademiroglu.blogcu.com/tanrilar-ve-tanricalar-diyari/7157065 Erişim tarihi 23.02.2018.....	39
Görsel No 63 http://www.dr.com.tr/Kitap/Mavi-Sacli-Kiz/Edebiyat/Turk-Gunluk-Ani/urunno=0000000058175 Erişim tarihi 18.03.2018.....	44
Görsel No 64- 65 http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12697/olum.html Erişim tarihi 15.04.2018.....	46
Görsel No 66 https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2014/12/insan-heykeli-bicimli-	

mezar-taslar.html Erişim tarihi 08.01.2018.....	46
Görsel No 67 https://www.pinterest.es/pin/564075922071260088 Erişim tarihi 07.12.2017.....	47
Görsel No 68 Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, Türkoğlu Sabahattin, İstanbul 2002, (s.65).....	49
Görsel No 69-70 https://www.ntv.com.tr/galeri/teknoloji/bin-600-yillik-kara-buyu,YrXrPAqOjk-hD94WkZIIww/ydtkB6cT0k6H4QyvNdrAGw Erişim tarihi 19.02.2018.....	52
Görsel No 71 http://medyumzevahir.com/suryani-buyusu Erişim tarihi 19.02.2018.....	53
Görsel No 72 http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=395&section=130&lang=TR&periodID=1689&bhcp=1 Erişim tarihi 19.01.2018.....	54
Görsel No 73 https://www.sanatabasla.com/2012/06/18/samson-ve-delilah-samson-and-delilah-rubens/ Erişim tarihi 30.03.2018.....	55
Görsel No 74 http://www.kozmikanafor.com/coma-berenices-berenisin-saclari-takimyildizi/ Erişim tarihi 30.03.2018	56
Görsel No 75 http://www.kozmikanafor.com/coma-berenices-berenisin-saclari-takimyildizi/ Erişim tarihi 30.03.2018.....	57
Görsel No 76 https://mehmetkorkmazdrsm.tr.gg/DEMETER-VEA%26%23350%3BKLARI.htm Erişim tarihi 28.04.2018	57
Görsel No 77 http://www.arkofcrafts.com/tr/bedri-rahmi-medusa-kumas-pano	

Erişim tarihi 28.04.2018	58
Görsel No 78 https://www.facebook.com/balkannaciislmyeli Erişim tarihi 04.04.2018	59
Görsel No 79 Balkan Naci İslimyeli, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2007, 60	60
Görsel No 80 Tamer Başoğlu	61
Görsel No 81 http://blog.milliyet.com.tr/tuylu-yilan/Blog/?BlogNo=372213 Erişim tarihi 27.03.2018	62
Görsel No 82 http://wide-wallpapers.net/united-colors-of-benetton-fashion-wide-wallpaper/ Erişim tarihi 16.02.2018	64
Görsel No 83 http://www.ebeveynus.com/baharin-habercisi-benetton-koleksiyonu/ Erişim tarihi 16.02.2018	64
Görsel No 84 http://www.istanbulkadinmuzesi.org/it/leyla-gamsiz-sarpturk Erişim tarihi 27.03.2018	66
Görsel No 85 https://www.artamonline.com/290-muzayede-cagdas-sanat-eserleri/10910-bedri-rahmi-eyuboglu-1911-1975-anne-ve-cocuk Erişim tarihi 28.03.2018	68
Görsel No 86 http://www.kastamonugazetesi.com.tr/enver-behnansapolyonun-istiklal-yolu-i/ Erişim tarihi 27.02.2018	68
Görsel No 87 https://www.akakce.com/karakter-oyuncagi/en-ucuz-barbie-piriltili-oyuncak-bebek-fiyati,3130882.html Erişim tarihi 15.01.2018	69
Görsel No 88 https://www.google.com.tr/h?biw=1344&bih=627&tbm=isch&sa=1&	

ei=q9z2WrLYHsacsgGm9ou4Cw&q=anneler+g%C3%BCn%C3%BC+vekt%C3%B6r&oq=anneler+g%C3%BCn%C3%BC+vekt%C3%B6r&gs_l=img.3..0l4.10396111.10404329.0.10404794.32.17.0.6.6.0.621.2358.0j2j1j2j1j1.7.0....0...1c.1.64.img..19.13.2430...0i67k1.0.Qkmwvs7qHC0#imgrc=KuiE7pl-qHOeCM

Erişim tarihi 15.01.2018.....70

Görsel No 89 <http://cmonmurcia.com/111-los-musicales-son-top-hair/>

Erişim tarihi 16.04.2018.....71

Görsel No 90-91-92 <http://www.tayfunpirselimoglu.com/icerik.asp?lng=tr&id=7>

Erişim tarihi 10.01.2018.....73

Görsel No 93 <http://blog.kavrakoglu.com/cagdas-sanata-varis-197-performans-sanati-3-joseph-beuys-carolee-schneemann-marina-abramovic/>

Erişim tarihi 09.02.2018.....74

Görsel No 94 https://www.google.com/search?biw=1345&bih=578&tbm=isch&sa=1&ei=yZUOW9DAK87e6QSFn7-oAg&q=balkan+naci+islmyeli+bir+%C5%9Fey+s%C3%B6yle+ekav+art&oq=balkan+naci+islmyeli+bir+%C5%9Fey+s%C3%B6yle+ekav+art&gs_l=img.3...3334790.3347914.0.3348339.47.29.0.0.0.0.922.3429.2-2j1j4j0j1.8.0....0...1c.1.64.img..40.1.922...0j35i39k1j0i30k1j0i24k1.0.nrJ0S-VkFn0#imgrc=n_2lCb6ibr_r6M

Erişim tarihi 09.03.2018.....75

Görsel No 95-<http://kanalkultur.blogspot.com/2015/04/filiz-basaran-bask-resim-sergisi.html> Erişim tarihi 03.02.2018.....76

Görsel No 96 Filiz Başaran76

Görsel No 97 Filiz Başaran77

Görsel No 98 <http://www.sanatgezgini.com/filiz-basaran-ozgun-baski-serigrafii>

isimsiz-5423 Erişim tarihi 09.01.2018.....	77
Görsel No 99 Filiz Başaran.....	78
Görsel No 100 Filiz Başaran.....	79
Görsel No 101 Filiz Başaran.....	80

1. GİRİŞ

Saç her dönemdeki uygarlıklar için saç simgesel olarak büyük öneme ve anlama sahiptir. Kültürel öğeleri ifade etmenin ve güzelliğın vazgeçilmez bir parçasıdır. Saç beden estetiğinde önemli bir öge olarak ortaya çıkar. Yüzün makyajı ve saçın biçimi değışken giyime göre şekillenebilen bir özelliktedir. Saçın biçimi bir simge olarak, toplumsal bir sınıfa ait olmanın da göstergesidir.

Beğenilmek, eş seçiminde üstünlük sağladığından insan için en büyük arzudur. Bu arzu kadında daha yoğun hissedilir ve kadın, saçını beğenilmenin, güzelliğın önemli bir ögesi olarak görür.

Kadın saçını bir uzvu olarak kabul ettiğinden, giyim kuşam ve bakımında başını bütünden ayırmaz. Saç giyim kuşamın tamamlayıcısı belki de kimi zaman tamamıdır. Yüzün güzelliğini tamamlayan unsurlardan en önemlisi saç olmalıdır.

Kadının saçı anaerkil toplumlarda kudretin, gücün, üretimin, bereketin ve koruyuculuğın bir yansımasıdır. Anadolu'da saçın öneminin yanında başa örtülen tülbent, başörtü, leçek, beyaz başörtüsü (keten) gibi saçı kapatmakta kullanılan, kutsallığı ifade eden nesnelere ve özel günlerde saç üzerinde kullanılan objelerinde de simge olarak önemi vardır.

Doğanın içinde yaşam biçimini şekillendiren kadın, tabiatın görsel zenginliğini kendi bedeninde özellikle baş bölgesine taşımıştır. Çiçekler, taraklar, taçlar, tokalar, tülbentlerle süslemiştir. Özel günlerde süslenen baş kimi zaman görsel bir şenlik kimi zaman da bir sanat eseri haline dönüşmüştür ve halen de dönüşmeye devam etmektedir. Kadın ya da erkeğın dış görünüşündeki ifadeyi değıştiren nesne olarak saç, dört duyu

organının bulunduğu yüzde ifadeyi tamamlayan bir unsur olarak yer alır. Kişinin statüsünü belirler; ruh halini anlatır; hastalığı, sağlığı, sevinci gösterir. Doğuma, düğüne, ölüye göre biçimlenir. Güzelliğı ve çirkinliğı belirler. Kimi zaman bir aksesuar olur ya da aksesuar yerleştirilir. Modası vardır. Cesareti, gösterişi, isyanı anlatır. Düğün saçı, asker tıraşı gibi insanların dönüm noktalarında o güne özel biçimlendirilir. Yas tutulduğunda kendi haline bırakılır. Tezatlıklar yaratır. Üzerinde büyüler yapılır. Atılmaz, saklanır. Mezarda bile çürümez. Tüm beden genetiğinin okunduğı nesnedir saç. Bedende kullanılan maddeleri içinde barındırır. Süslenir püslenir, çiçeklere benzetilir. Kişinin özellikle de kadının cezalandırma sürecinde biçimsiz kesilir. Değerli madenlere, kumaşlara, altına, güzelliğı ile sırmaya, ipeğe benzetilir. Üzerinde masallar, efsaneler üretilir. Mitolojide yılanı dönüştürülerek gücü ürkütücü bir hale getirilir. Günümüzde rengiyle, biçimiyle ticari bir meta olarak kullanılır. Kapatılan, saklanan, açılan, kazınan, rüyalarda anlamı olan, rengi ve biçimiyle değışen, insanın evrelerini gösteren, yaşlanınca beyazlayan, üzerine türküler, şarkılar yazılan, atasözlerine, deyimlere konu olan kültürel ve biyolojik bir simgedir.

2. SAÇIN ÖZELLİKLERİ

2.1 Saçın Yapısı ve Özellikleri

Başımızı arkadan öne doğru yüzümüz hariç çevreleyen kıl kümesine saç diyoruz. Saçlarımız doğduğumuz andan itibaren uzamaya başlar ve yaklaşık olarak günde 0,3 milimetre kadar uzama gerçekleşir. Saç telleri güçlü bir yapıya sahiptir. Ortalama bir yapıya sahip olan saç telleri yaklaşık olarak 50 ila 100 gr arası bir ağırlığı taşıyabilir. Yine sağlıklı bir insanda olması gereken saç teli sayısı 100.000 ile 150.000 arasındadır. Ölen insanlarda saçın hâlâ uzamaya devam ettiğine dair bilgiler vardır. Ölen kişilerde saç ve tırnak vücudun suyunun çekilmesiyle birlikte büzüşen deride daha fazla açığa çıkar; saç ve tırnak bu şekilde normalden daha uzunmuş gibi görünür.

Saçın yapısında karbon, oksijen, nitrojen, hidrojen, sülfür, magnezyum, arsenik, krom demir gibi maddeler ve mineraller bulunmaktadır. Saç, bir laboratuvar araştırması sonucu kişinin kullandığı ilaç, uyuşturucu madde vb. şeyler konusunda tam bir yol göstericidir. İçindeki tüm maddeleri laboratuvar testi sonucu ortaya çıkarabiliriz. Kişinin genetik haritasını içinde barındırır. Parmak izi gibi kişiye özeldir.

Saç derinin üst kısmında kalan cansız bölümedir. Saçımızın canlı olan bölümü kafa derimizin altında olan kısımdadır. Saç vücudumuzdan beslenerek uzamaya devam eder.

Saç tüm genetik yapıyı içerir. Ayrıca kişinin sağlıklı olup olmadığını da saçın parlak ya da mat, uçlarının kırık olmasından anlayabiliriz.

Saçın doğal rengi beyazdır. Saça rengini veren pigment hücreleri hücre bölünmesi ile çoğalıp saçı kaplayarak saçın kişiye özel rengini almasını sağlar. İnsan yaşlandıkça ya da genetik faktörlerin etkisi altında pigment hücreleri yeteri kadar bölünüp çoğalamadığı durumda saç rengi beyaza dönmeye başlar.

2.2 Saçın Simgesel Özellikleri

Anadolu’da kadınların başlıkları birer sanat eseri gibidir. Kadınlar üretimin, bereketin, toprağın sembolüdür. Doğdukları andan ölüme kadar başlıkları görkemli ve süslüdür. Saçları ve başlıkları sosyal konumlarını simgeleyecek ölçüde belirgindir. Kadının her türlü konumunu ve duygusunu bu başlıklardan ve saç biçimlerinden anlayabiliriz. Saçın düz olması düşünce uyumunu simgeler. Örgülü saçlar birliği, bütünlüğü temsil eder. Başlıkların üzerindeki süslemelerin her birinin birer anlamı vardır. Kenarları boncuklarla süslenmiş yuvarlak güneş biçimi, güneş gibi aydınlık ve ışık veren kişi olmak istediğini anlatır. Başörtülerin kenarındaki yıldız ise parlaklığı simgeler. Alınlarına taktıkları altınlar nazara, kötü göze engeldir. Kulaklarının kenarından çenelerinin altına dolaştırdıkları altın veya gümüş paralar gelinin sessis ve kavgacı olmaması için yapılan bir tür sembolik süslemedir.

Kadın saçını bir ziynet olarak kabul eder. Anadolu’nun birçok yerinde hâlen saçlarını gelin sandıklarında saklayan kadınlar vardır. Bunlardan biri de sevgili annemdir. Annem tam bir Anadolu kadınıdır. 1975 yılında Anadoluhisarı’nda oturduğumuz bir evde annemin sağlık sorunlarıyla ilgili olarak doktorun önerisiyle annem saçını kestirmeye karar verir. Babam annemin örgülü saçlarının bir belliğini keser. Ben çığlık çığığa ağlamaya başlarım. Beni bir şekilde ikna ederler ve ikinci belik de kesilir. Burada benim tepkimin nedeni; çocuk olmama karşın ortak kültüre sahip olarak kadın saçının simgesel değerini bilmem ve annemin saçının kesilmesine karşı koymamdır. Annem hâlâ sandığında sakladığı saçlarını arada sırada çıkartıp özenle sarıp sarmaladığı ve açmadığı beliklerine bakar ve yerine koyar. Kadın bedeninin en değerli ögesi olan saç, beden her gün ilgi isteyen bir parçası olması ve devamlılık arz etmesi nedeniyle, aktarımın, buğday tarlası gibi zenginliğin, bereketin, yaratımın simgesi, düşüncelerin, duyguların ifade biçimidir.

Malik Aksel Amasya çevresinde rastlanan bir âdetten söz eder. “Yakın bir tarihe kadar Amasya çevresinde gelinler başlarında, saçları arasında altınlar, türlü süslerle birlikte dingil denilen ve havan tokmağına benzeyen bir süs bulundurlardı. Bu süs gümüş veya altından yapılmış erkeklik aleti idi. Evlendikten sonra bu işaret başa takılmadığı gibi, kızlık devirlerinde bu işaret başa konmazdı. Sadece gelinler bu işareti takarlardı. Bunun nereden geldiği ve niçin takıldığı belli olmamakla beraber fallus dini inanışlarının tılsım şekline girmiş inanışları olsa gerek. Acaba böylelikle Amasya civarındaki Zile’de eski adı Zella’da mabude Anaitis mezhebinin tesirini mi görüyoruz? Nitekim bu mabude Venüs’e tekabül ederdi. Neden gelinin saçlarının arasına dingil adı verilen ve aslında fallus olan nesnelere takılırdı? Yukarıda belirtilen yorumlara göre, cinsel birleşmenin temsili olarak kadın başında canlandırılması ve bolluk getireceğine inanılması nedeniyle takılmıştır diyebiliriz. ⁽¹⁾

Anadolu’da birçok uygarlığın yaşadığını ve uygarlıkların Anadolu’nun farklı bölgelerinde ve farklı zaman dilimlerinde yaşamış olmalarına rağmen benzer yaşam ve giyim anlayışına sahip oldukları ortak simge dilini kullandıklarını gördüğümüz resim ve heykellerden anlıyoruz. Mutluluğun, neşenin, ışığın renginin sıcak renklerin olması, yasın ise dünyanın her yerinde tek renkle ifade edilmesi ortak bilincin bir yansımasıdır. Günlük hayatta kıyafetlerimizde siyahı büyük bir keyifle kullanıyoruz. Siyah renk, örtü olarak başımızda yer aldığı başka bir anlam (yas) ifade eder.

Hinduizmde Buda sembolünde ruhsal görü anlamına gelen urna (kılı ben) ve bilgiyi işaret eden tepesindeki topuz gibi yumruyla türban biçiminde bir başı vardır. ⁽²⁾

Burada Buda’nın tepesindeki yumru yani kılı ben kişinin özü ile bir olmayı ve daima özünü hatırlaması gerektiğini simgeler. Aynı zamanda başın tepesinde yapılan topuz bilgiyi ve hâkimiyeti de simgeler.

Malatya Arguvan yöresinde evli kadınların büyük çoğunluğunun başlarında fesler vardır. Bu kadınlar başlarına koydukları feslerle analık mertebesinde saygınlık kazanmış kimliklerdir. Eğer bu kadınların eşleri hayatta değilse evin tüm yönetimi

⁽¹⁾ Yıldız Cıbroğlu, Kadın Saçı - Büyü ve Türban, 59

⁽²⁾ Gibson Clare, Semboller nasıl okunur? 109

onların sorumluluğundadır. Baş vücudun en üst noktasıdır. Feslerin tepe noktasında bulunan gümüş taç kadının kutsallığı çerçevesinde anaya duyulan saygıyı gösterir. Başlarda sallanan püsküller, altından penezler, başa sarılan ipekten beyaz, siyah, renkli bezlerle biçimlendirmeler görülür. Gelenekte kadının evlendikten sonra fesi sürekli takması gerekir fakat günümüzde toplu iletişim araçlarının her eve girmesi, ortak giyim kuşam kültürünün dalgalar halinde her köyün en ücra köşesine dahi gitmesi bu geleneklerin birçoğunun fotoğraflarda anı olarak kalmasına neden olmuştur. Arguvan bölgesindeki kadın başlarındaki renkler başlı başına bir armonidir. Kırmızı gücün, kuvvetin, kudretli olmanın rengidir. Sarı teslimiyetin uzlaşmanın rengidir. Yeşil doğanın, beyaz barışın rengidir.

Anadolu’da var olan geleneklerden biri de, köyde herhangi bir kavga çıktığında kadın başındaki beyaz keten denilen başörtüsünü yere atar ve kavga biter. Başörtüsü o anda söylenebilecek sözlerin en anlamlısı, simgesel bir anlatıdır. Kutsal bir sözdür. Kavga edenleri sakinleştiren, öfkeden, hırstan, kinden ayıran, iç farkındalıklarına ulaşmalarına yardım eden anlam yüklü bir davranış şeklidir. Beyaz burada evrensel barışın simgesidir. Örtü o sırada saçı temsil eder. Yere atılan beyaz baş örtüsü kadının saçıdır ve kutsaldır.

Ayna saçın ve yüzün en yakın objesidir. Kişinin kendisiyle muhabbetine yardımcıdır. Trakya’da gelinlerin çeyizlerine aynalı süpürge konur. Aynalı süpürge geline “evin işleri ile çok ilgilenerek kendini ihmal etme” demektir.

Nesne simgeselliğinde aynanın özel bir yeri vardır: Sufi kültüründe gönül aynası, kendini bilmenin, ötesinde kendini yetiştirmenin ölçüsü olarak algılanır: Kendini eğitim sürecine sokan, sürekli gönül aynasını parlatır; eğitim almayanın aynası kirli paslı olarak algılanır. Yine ayna söylencelerin işlevli nesnesidir.⁽³⁾

Tasavvuf kültüründe safkalp Tanrı’nın cemalini yansıtan bir aracı gibi algılanır: bu nedenle safkalp mürşitle ilişkilendirilir. Tasarımın mantığı gereği ayna, sufi için bir eğitim aracıdır. Arkasında birinin konuştuğu aynanın önüne yerleştirilen papağanın aynadaki görüntüsünü bir başka papağan sanıp onu taklit etmesi gibi mürit de Tanrı’nın

⁽³⁾ Esat Korkmaz, Şamanizm Esrik Yolculuk, 175

aynası durumundaki mürşidin sözleri ile eğitilir. Gönlünü-kalbini saf bir ayna haline getiren insan, başkalarının düşüncelerini-isteklerini sanki bunlar kendininmiş gibi algılama yeteneğine kavuşacaktır. İnsan insanın aynasıdır, özdeyişi ayna tasarımı açıklar niteliktedir. Kedimizi özelden genele taşıdığımızda âlem, tanrının cemal ve ihtişamının yansıdığı bir ayna olarak algılanabilir. Gizli bir hazine iken bilinmek isteyen Tanrı kendi cemalini seyretmek için dünya-âlemi ayna olarak yaratmıştır; daha doğrusu aynaya baktığında kendini dünya-âlem olarak görmüştür. Özetle ayna, âşık ile maşuku birleştiren aracı nesnedir. Yeryüzü ile özdeşleştirilen ayna, doğa tasarımı gereği dışıldır; saf bir ayna biçiminde inanca taşınan gönül-kalp de dışıldır.⁽⁴⁾

Kadında uzun ya da normalden kısa, dağınık, renkli, kazınmış veya asimetrik kesilmiş saç biçimi isyanı, asiliği, ret edişi, karşı duruşu, sıra dışı olmayı simgeler.

Üzerinde yaşadığımız topraklarda saç namustur, cezadır, yastır. En önemlisi de güzelliğin yüz ifadesini destekleyen sembolüdür. Yüz özeldir ve aynı zamanda yüzü tamamlayan başın üzerindeki saç duyu organlarının bir parçası sayılır.

Musevilerde gelin olan genç kız kocasının evine gittiğinde saçları tıraş edilir. Bu geleneği hayata yeni bir başlangıç, genç kızın gelin gittiği eve taze ve yenilenmiş, geçmişini, yaşadıklarını, anılarını silerek başlaması olarak değerlendirebiliriz.

Gelişme çağındaki çocukların saçları uzadığında; çocuğun bedensel gelişimine engel olmasın, güçlü ve gür çıksın diye saçlar kesilir ya da sıfıra vurdurulur. Fakat diğer taraftan Anadolu'nun ücra köşelerinde bittin korunmak, olumsuz yaşam koşullarını iyileştirmek ve temizlik işlemini kolaylaştırmak için kız erkek ayırt etmeksizin tıraş edilen çocuklar, yaşadıkları coğrafyanın bedelini çaresiz ve koşulsuz öderler.

Varlıklı bir eve ev işlerinde çalıştırılmak üzere evlatlık olarak alınan kız çocuğunun (besleme) saçlarını bittin, geçmişinden, yoksulluğundan, en önemlisi kimliğinden ayırmak için yapılan biçimsiz saç tıraşı Anadolu'daki yoksulluğun iç burkan bir resmidir.

⁽⁴⁾ Esat Korkmaz, Şamanizm Esrik Yolculuk, 176

Görsel 2.1 Atalay Taşdiken'in "Mommo Kız Kardeşim" isimli filminden bir sahne: Anneleri ölen iki kardeşin hikayesinde, dedeleri bakamadığı çocuklardan birini zorunlu olarak şehre, zengin bir eve besleme olarak göndermeden önce Ayşe'nin saçlarını traş ederken.

Anadolu'da kadınlar keten denilen bir beyaz başörtüsüyle başlarını kapatırlar. Eğer bu beyaz ketenin üzerine alınlarından başlarının arkasına dolaşan koyu renkli bir bant şeklinde kumaş varsa bu kadınlara "alın çekili" denir. Yine bazı kadınlar rengi bordo olan keçeden, tepesinde gümüş el ayası kadar üzeri süslemeli gümüş veya altın kapağı olan feslerden kullanırlar. Yukarıdan, göz hizasından başlayarak çenenin altına kadar uzanan bir ipe dizili, gümüş ya da altın penez dizili başlıklar da kullanılır. Kadınların süslenmek için kullandıkları birer nesne olan bu altın ya da gümüş paraların aynı zamanda kadınları nazardan koruduğuna inanılır.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde çocuk doğduğunda çocuğun saçından alnına bir tutam saçla tutturulan altın ya da gümüş para takılır. Çocuğun alnına takılan bu altın ya da gümüş para 40 gün çocuğu her türlü olumsuzluktan koruması için alnında durur. Çocuğun alnına takılan bu paraya çeyrek altının yarısı ise penez denir. Erkek çocukların saçları beş altı yaşlarına kadar uzatılır, kestirilmez. Saçın çocuğu koruyan bir özelliği olduğu düşünülür.

Kızlar gelin olmadan önce, kına gecelerinde, ilk kına kızların ense bölümündeki saça konulur, sonra ellere kına yakılır. Anadolu Aleviliğinde (Kırklar Cemi) musahip olmak için yapılan Cem törenlerinde (kardeşlik töreni) kurban edilecek koçların da enselerine gelecek şekilde kına yakılır ve Cem töreni başlamadan önce Cem yapılacak olan odada dolaştırılır. Sonra dualarla kurban edilir. Kurban ile gelin arasındaki ilişki

ilginç bir benzerlik göstermektedir. Geline de kurbanı da kına yakılır. Gelin köyün içinde süslenmiş atla veya deve ile dolaştırılır. Cemde de kurbanlık koyun tören alanında dolaşır. Kına kutsal görülen birlikteliğe geçişin vücuttaki nişanıdır.

Saç örgüleriyle buğday başağının biçimsel benzeşmesi tesadüf olmasa gerek. Kadın, yaratıcı konumu doğurganlığından almıştır. Toprağa ekilen bir tohum suyu alır, bir süre geçer ve ekilen tohum filiz verir. Büyür, gelişir ve canlıların hayatta kalma sürecinde en önemli yaşamsal ihtiyacını karşılar. Kadın mikro bir dünyadır. Bedenine aldığı tohumu bedeninde saklar, korur ve dünyaya getirir. Bu canlıyı dünyaya getirmekle kalmaz bir de kendi ürettiği sütle besler. Burada yaşamsal ihtiyaç beslenme olduğundan, kendi bedeninden yarattığı canlıya beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak bir alan bulur. Hayatta kalabilmek için ipi, taşı, baltayı, ateşi, büyü yapmayı icat eder. Kadın ateşin icadıyla birlikte saçlarının yanabileceği olasılığına karşı başını bir örtü ile kapatarak korumaya alır.

Kadında saç sağlıklıysa doğuracağı çocuk da sağlıklı olur. Saçları sağlıklı olan kadın aynı zamanda seçici olandır. Doğurganlık, üretim, yaratmak kendi başına bir gücü ifade eder. Tanrısal bir özelliktir. Kadın toprak gibidir. Korur ve üretir.

1960'lar Kapadokya, kırk belik saç. Nevşehir'de eskiler bilirler, kız çocuklarının saçları hiç kesilmez, arkada kırk belik denilen ince belikler halinde örülürdü. Bu örgülerin arası birbirine bağlanarak çatı yapılırdı. Çatılara da mavi boncuk takılır.

Kadınlarda ise saçlar yine kırk belik denilen ince belikler halinde veya kalın iki belik halinde örülür, yine boncuklarla çatı yapılırdı. Başta fes vardır. Fesin üzerine, birbirinin altına geçecek biçimde "kayma" denilen penesler dikilirdi. Fesin etrafına kelepler çekilir. Fesin etrafına çekilen bu kelebin üzerine de küçük altınlar takılır. Fesin üzerine de çit denilen yazma örtülürdü.

Eskilerin bu giyim kuşam geleneklerindeki kırk beliği şimdilerde yeniden sokaklarda görmeye başladık. Kız çocuklarının babaanneleri tarafından örülen saçları kırk belik modasını oluşturmaya başladı bile.⁽⁵⁾

⁽⁵⁾ www.fibhaber.comhttp://www.fibhaber.com/gundem/1960-lar-kapadokya-kirk-belik-sac-h51177.html

Görsel 2.2 Kapadokya’da kırk belik kültürü

Görsel 2.3 Kapadokya’da kırk belik kültürü

Görsel 2.4 Kapadokya’da kırk belik kültürü

Görsel 2.5 Kapadokya’da kırk belik kültürü

Görsel 2.6 Kapadokya’da kırk belik kültürü

Görsel 2.7 Kapadokya'da kırk belik kültürü

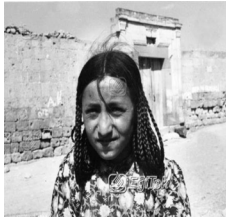
Görsel 2.8 Kapadokya'da kırk belik kültürü

Görsel 2.9 Kapadokya'da kırk belik kültürü

Görsel 2.10 Kapadokya'da kırk belik kültürü

Görsel 2.11 Kapadokya'da kırk belik kültürü

3. ESKİ UYGARLIKLARDAN ANADOLU'YA SAÇIN ETKİLERİ

3.1 Şaman Kültüründe Saç

Yakutlarda ve diğer Sibiryalı halklarında (mesela Evenki ve Lamutlarda) şaman elbisesi deriden hazırlanır ve aynı şekilde deriden uzun ince çizgiler, kurdeleler elbise arkasına dikilerek süslenir. Bu deri kurdeleler Yakutlarda yılanı değil saçı ifade etmektedir. Demek ki uzun saçın büyüsel bir güce sahip olduğuna dair bir inanış vardır. Eskiden birçok halkta şamanların saçlarını uzatmaları gerekirdi. Kuş tipi elbiselerin aksesuarları arasında kabul edildiğinden, uzun saç, şamanın tüyleri olduğu şeklinde açıklayabiliriz.⁽⁶⁾

Şamanizm'de kuşun ruhu temsil ettiği kabul edilir. Özellikle gök tanrı Ülgen'e erişmek için yardımcı ruh olarak kuş kullanılır. Şamanın giysisine taktığı kurdeleler kuşun tüyleri olarak simgelenir.

Anaerkil dönemde kadını üstün kılan şey doğurgan olmasıydı. Saç da kadının sağlıklı olduğunun bir göstergesiydi. Anaerkil dönemde şamanlar kadındı. Daha sonra ataerkil döneme geçildiğinde erkek şamanlar kadının gücünü saçlarından aldığını düşünerek saçlarını uzatmış, elbise giyip güçlerini artırmak ve bu gücü içlerinde hissetmek için de giysilerine saç simgeleyen uzun tüy veya kurdeleler takmışlardır.

Şaman kültüründe ayna oldukça önemlidir. Gelin başlarında, evlerde ve çeşitli ritüellerde ayna kullanılmaktadır.

⁽⁶⁾ Mihaly Hoppal, Avrasya'da Şamanlar, Çev: Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz, 209

Geleneksel düğünlerde gelin alayı önünde götürülen süslü ayna gelinin bakire olduğunu simgeler. Gelin oğlan evine ayak bastığında aydınlık yaşam dileğiyle yüzüne ayna tutulur. Yörüklerde ortasına ayna tutturulmuş boncuklarla süslü keçe parçası şaman aynasının bir örneği gibidir. Gerdek gecesi çadırın görünür bir yerine tutturulur. Gelin bunun önünde gerekli hazırlıkları yapar, yeni yaşamına hazırlanır. Yeni bir eve taşınırken önce ayna götürülür ve yüksekçe bir yere asılır. Yola çıkanın ardından, şansını açık olsun diye, gittiği yönde, uygun bir yere ayna yerleştirilir. Aynaya ilişkin kimi tasarımlarda olumlu yanlar silinir. Bu yaklaşım da Şamanizm kökenlidir. Yer altında yaşayan kötücül ruhun insana ulaştığı bir geçittir ayna bir bakıma. Bu nedenle gece aynaya bakanın ömrünün kısa olacağına, küçük çocuklar aynaya baktırılsa şaşılacaklarına ya da delireceklerine, karanlık bastıktan sonra komşuya ayna vermenin ve ayna kırmanın uğursuzluk getireceğine inanılır. (7)

Ayna Şamanın başka dünyaları görmesini sağlar. Ruhları toplamaya ve yerleştirmeye yarar. Bu dünyanın yanılması, yani ters çevrilmiş biçimi öbür dünya olarak algılandığında, şaman aynaya bakarak öbür dünyayı seyreder. Ötesinde ayna, ölenlerin canlarının/ruhlarının, gölgelerinin toplandığı bir kap, zarfya da torba olarak inanca taşınır. Şaman aynaya baktığında başkalarına görünmeyen canların/ruhların gölgesini genellikle kuş biçimli olarak algılar. Bu nedenle kimi topluluk şamanların hırkalarının omuz başına kanat takar. (8)

Anadolu'da gelin olan kızların sandıklarına hâlâ ayna konur. Erkeklerin ise horozlu cep aynaları vardır. Ayrıca Konya'da gelin aynası cam altı resim tekniği ile boyanır. Etrafı çiçeklerle bezeli ayna, gelin için, başı ile ilgili güzelliğine devam etmesi, ergenliği geride bırakıp yeni yaşamına adapte olması ve bu geçişi ile yüzleşmesi, kendisini tanıması, kendisiyle sohbet etmesi açısından önemli bir nesnedir.

Esasen saç kesme kültürü Şamanizm inancında da mevcuttur. Mesela Sagaylar ölen bir erkeğin defin törenini tamamlayıp evine döndükten sonra, karısının saç

(7) Esat Korkmaz: Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, 34

(8) Hoppal, Mihaly, Avrasyada Şamanlar; Çev: Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz, 210

Görsel 3.12 Kepez, gelin başı

örgüsünü yarısından kesmektedirler. ⁽⁹⁾

Balıkesir'in Edremit ilçesinde yer alan Tahtakuşlar köyü Anadolu Aleviliğini Şamanizm'den kalan izlerle yaşayan bir köydür.

Göçebe Türkmenlerin Balıkesir Kaz Dağları bölgesindeki Tahtakuşlar köyünde gelin başları görsel bir zenginliktir. Gelin başları ve kadın saçları doğanın tüm renklerini, canlılığını içine almış, anlam yüklü bir yansımadır. Başlar ve saç ekseninde yapılan süslemeler, rengârenk tüyler, kurdeleler, aynalar, parlak taşlar, görsel anlatım özelliğiyle geleneklerini devam ettirirler. Kırmızı renk ateşin, sarı ise tanrıların ışığının sembolüdür. Yöredeki “Sarıköz” efsanesinde “sarı” sıfatı, anaerkil toplumda kadını yüceltmek için kullanılmıştır. Bunun yanında yeşil doğayı, mavi gök kubbeyi, beyaz gündüzü, siyah ise geceyi temsil eder.

Saçlar her yaşta süslenir. Mavi boncuklar, pullar, cowrie midyesi denilen deniz kabukları, renkli kurdeleler saçlara, başlıklara takılır. Saçlarını tek sayılı örenler bekâr, çift sayılı örenler ise evli olanlardır. Kadınlar başlarına ter alıcı anlamına gelen “terlik” denilen başlıklar koyarlar. Bu başlıklara süs olarak taktıkları aynaların kötü enerjileri kovduğuna, koruyucu olduğuna, cowrie midyesinin dişiliği ve üretimi temsil ettiğine inanırlar. Kaz tanrıya en yakın ve en yüksekte uçan kuş olarak bilindiğinden, gelinlerin başlarına takılan tüyler şamanlarda kutsal sayılan kazın tüyleridir. Tahtakuşlar köyünde,

⁽⁹⁾ Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, 13

kızları gelin gittikleri eve uğurlama ritüelinde başlara takılan tüyler kaz tüyleridir.

Görsel 3.13 Kepez, gelin başı

Görsel 3.14 Fikret Otyam "Otyam'ın Fırçasından" 1996, Tuval üzerine yağlıboya

Görsel 3.15 9 Temmuz geleneksel sanat şöleninde Tahtacı semahı, Selim Kudar ve eşi Senem Hanım

Görsel 3.16 Başa takılan terlik (fes)

Görsel 3.17 Başa takılan terlik (fes)

Görsel 3.18 Başa takılan terlik (fes)

Görsel 3.19 Saç kesme törenlerinde, kesilen çocuk saçları

Görsel 3.20 Saç kesme törenlerinde, kesilen çocuk saçları

Görsel 3.21 Saç kesme törenlerinde, kesilen çocuk saçları

Çocukları kötü enerjilerden korumak için alınlarına altın takılır. Çocukların ilk saçları göbek bağı gibi bir kitabın arasına konularak saklanır. Bu saklanan saç tutamı çocuğun akıllı, bilgili ve başarılı bir geleceği olması için bir tür temennidir.

Yukardaki fotoğraflarda görünen saçlar bebeklikten çocukluğa geçiş yapan Tahtakuşlar köyündeki çocukların saçlarıdır. Bunlar bebeklikten çocukluğa geçişte manevi destek vermek amacıyla yapılan özel saç kesme törenlerinde kesilen saçlardır.

Alibey Kudar'ın oğlu Selim Kudar ile yaptığımız söyleşide Tahtakuşlar köyünde kurdukları Etnografya Galerisinden fotoğrafları ve değerli bilgileri paylaştığı için kendisine çok teşekkür ederim.

Görsel 3.22 Sivas müzesinde bulunan gelin başlığı ve Orta Asya'dan bir Kam

Görsel 3.23 Altay Şamanı

Görsel 3.24 Şaman başı

Görsel 3.25 Dursunbey gelin başı

Görsel 3.26 Şaman

3.2 Göktürklerde Erkek ve Kadın Saç

Göktürklerde kadın ve erkek saçları uzun ve örgülüdür. Erkekler saçlarını iki yandan örgüler bırakarak kullanırlar. Kadınların yine arkalarında belikleri vardır. Başlarına taktıkları başlıklar süslü, gösterişli ve yukarı doğru daralan bir biçimdedir.

Görsel 3.27 Türk'lerde saç örgüsü

Güney Rusya bozkırlarında bulunan Türk kavimlerine ait taş heykellerin ekserisinde başın arka tarafından aşağı doğru sarkmış üç saç örgüsü bulunmaktadır. Tanınmış Sinolog O. Franke, saç örgüsünün yalnız Türklere mahsus olduğunu söylemektedir. Ancak W. Eberhard kısa saç bıraktıkları kanaatindedir ki Türk mezar heykellerinde örülü saçların çok görüldüğünü unutmamak gerekir.⁽¹⁰⁾

⁽¹⁰⁾ Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, 7

Görsel 3.28 Anadolu Türkmen erkekleri, Elazığ Türkmenleri, Toros Yörükleri

Görsel 3.29 Kuman Türklerine ait heykel ve mezar taşları

Görsel 3.30 Taşbaba heykelleri

Üzerinde bulunan runik Türk yazısına göre Göktürk hükümdarı Niri Kağan'ın heykeli: Kağan yeşil saten elbise giyyordu; saçı 10 fit (3.04 mt) uzunluğundaydı ve serbestti. Alnının etrafına sarılmış beyaz ipek bant, başının arkasından sallanır durumdaydı. Huzurundaki bakanlar, ki sayısı 200 kadardı, hepsi işlemeli elbiseler giymiş, saçları örgülü, Kağan'ın sağ ve sol tarafında duruyorlardı. ⁽¹¹⁾

Göktürklerde erkeklerde saçların uzun ve örgülü olduğunu heykellerden anlıyoruz. Ayrıca savaşa giden erkeklerin tepesinde bırakılmış bir tutam saçın da bir işlevi vardı. Savaşta ölen erkeklerin bedenlerini savaş meydanından toplayıp getirmek zor olduğundan sadece başlarını getirebiliyorlardı. Tepede bırakılan bu saçlar ölüye saygısızlık etmemek için saçlarından tutulup toplansın diye bırakılırdı. Ayrıca bu tepeden bırakılan saçlar düşmana korku salmak amacıyla başın tepesinde etrafı tıraş edilmiş ve toplanmış biçimde kullanılırdı.

Göktürkler devrinde matem sebebiyle saçların kesildiği bilinmektedir. İbn Fadlan da (X. Asır) Türk Bulgarların matem dolayısıyla saçlarını kestiklerini söyler. Alt tabakadaki insanlar da başlarını tıraş ediyorlardı. Bunun yanında Göktürkler devrinde Balasagun halkının başlarının tepesini tıraş ettikleri ve başlarına bir bağ (belki sarık veya kurdele olabilir) bağladıkları da belirtilmektedir. Ayrıca 726 yılında Türk idaresindeki Kapisa'da bütün erkeklerin (demek ki Türklerin de) saç ve sakallarını tıraş

⁽¹¹⁾ <https://tr.pinterest.com/pin/374854368974466538/>

ettikleri söylenmektedir. Toharistan Türkleri de saç ve sakallarını tıraş ederlerdi.⁽¹²⁾

Yas durumunda Göktürklerin tam tersi olarak Anadolu'da erkekler saç ve sakallarına hiç dokunmazlar ve tıraş olmazlar. Ölünün arkasından tıraş olmak ölüye saygısızlık gibi düşünülür.

Görsel 3.31 Taşbaba heykelleri

⁽¹²⁾ Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, 8

Göktürklerde ayna, mezarlarındaki birçok eşya ile birlikte gömülmüş olarak karşımıza çıkıyor. Göktürklerin atalarının mezarlarındaki ayna, ölümden sonra öbür dünyaya geçiş için bir kanal oluşturması ya da yeni hayatlarında sevdikleri eşyalarla mutlu olmalarını sağlamak amaçlı mezarlara eşyaları gömülür.

Görsel 3.32 Batı Han Hanedanlığı (M.Ö. 2. ve 1. yy) aynaları

Görsel 3. 33 Kazak Türkleri kadın başı

Görsel 3.34 Kazak Türkleri kadın başı

Kadın bütün hikmetini ve kudretini başında taşır. Öyleyse en değer verilmesi gereken, en süslü ve en gösterişli yer orası olmalıdır.

Görsel 3.35 Bulgaristan kadın başlıkları

Alında ve çene altında bulunan altınlar Anadolu'nun birçok bölgesinde kullanılan gelin başlarında ki süslemelerle benzerlik gösterir. Renkli boncuklar, başlığın tepesinde kuş tüyleri Tahtakuşlar Köyü'deki gelin başı süslemelerine benzer, başlığın daralarak gökyüzüne doğru yükselmesi bize Hitit dönemindeki konik başlıkları çağrıştırıyor.

Görsel 3.36 Kazakistan'da ve Hakasya'da başlıklar

Kazakistan'da ve Hakasya'da başlıklar ne kadar yüksekse o kadar göksel gücü toprağa/dünyaya aktarmayı simgeler. ⁽¹³⁾

⁽¹³⁾ <https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/basliklar-headress.html>

Görsel 3.37 Umay Ana M.S. 6-7. yüzyıllar..Tanrıça Umay Anaya ait tasvirler..Başında Kut ifade eden Halesi, Kuş kanatları, Üç dilimli tacı, elinde Ant Kadehi ile.

Görsel 3.38 Umay Ana

Baş vücudun en yüksek yerinde yer alır. Gök Tanrı'ya en yakın olan yer başın tepesidir. Tanrıya olabildiğince ulaşmak başlıklar birer araçtır. Kişi bedenine eklediği bu başlıklarla, Tanrıyla arasında sanal bir bağ kurar. Bu uzun başlıklar gösterişli, süslü ve rengârenktir. Tanrıdan bereketi alıp yeryüzüne akıp yeşermesini sağlayacak olan uzun örülmüş saçlar boncuklarla süslüdür. Bir gelinin başı baharın taze renkleriyle bezelidir. Saçlarındaki belikler bolluğun bereketin simgesidir.

3.3 Eski Mısır'da Saç

Görsel 3.39 Eski Mısır'da kuaför

Her uygarlıkta ve her çağda saçlara büyük önem verilmiştir. Mısır'da ölümden sonra da bir hayat olduğuna inanıldığından öte dünya evinde de bakımlı olmak gerekirdi. Saç tasarımının önemi büyüktü. Tam da bu noktada saçları kazıtma ve peruk kullanma, görselliği iyileştirme çabası ve estetik devreye girmiştir. Mezarlarda hayvansal yağlar kullanılarak şekillenen saçlara rastlanmıştır. Saç bakımın da hayvansal yağlarla yapıldığı mezar üstlerindeki resimlerden anlaşılıyor.

Mezar üzerindeki resimler kişilerin başlarında huni biçiminde bir nesne olduğunu gösteriyor. Bu nesnelere parçalar halinde hayvansal yağlar olduğu

düşünüyor. Manchester Üniversitesi'nden Natalie McCreesh, “Resimleri incelemeye başladığımızda çok ilginç bulgulara rastladık. Saçları şekle sokulmuş ve muhteşem bir şekilde kıvrıkcık yapılmıştı.” demiştir. ⁽¹⁴⁾

Görsel 3.40 Berlin Mısır eserleri müzesi

⁽¹⁴⁾ <http://blog.kavrakoglu.com/eski-misir-2-eski-misir-hakkinda-genel-bilgiler/>

Sıcaktan rahatsız olup saçlarını kazıtan Mısırlılar sonraları güneşin kavurucu etkisinden korunmak için peruklar takmaya başladılar. Aynı zamanda bitten korunmayı da sağlayan peruklar değişik şekillerde olup aksesuarlarla sosyal statüyü simgelemektedir.

Görsel 3.41 Eski Mısır'da peruk

Görsel 3.42 Ana tanrıça İsis

Ana tanrıça İsis, öküz boynuzları ortasında güneşi simgeleyen Ra ile gösterilmektedir. Ra yuvarlak ve kırmızıdır, yuvarlağın ucunda birde yılan vardır. Aynı zamanda boynuzlar da ineği simgeler. Boynuzlar gökyüzüne doğru adeta bir vazoda gibi kıvrılarak Ra'yı kavrayacak biçimde yerleşmiştir. Hathor'a da ana tanrıça olarak tapılırdı. Emziren ve süt veren inekle temsil edilirdi. İsis, boynuzlarla Hathor'un, güneş ile de Ra'nın simgesini kendisinde bulundururdu.

Görsel 3.43 Dişi aslanla temsil edilen Sekhmet

Dişi aslanla temsil edilen Sekhmet, başında taşıdığı Ra simgesi ile kızgın güneşi sembolize eder. Sekhmet aynı zamanda tıbbın sembolüdür. Saçları peruğa benzer biçimde şekillendirilmiştir. Peruk tüm başı kaplar ve yoğun lüleli bir biçimdedir.

Mısırdaki saç biçimleri Anadolu ile pek benzerlik göstermez. Mısır'ın bulunduğu yer coğrafi konumu nedeniyle oldukça sıcak bir konumdadır. Bit ve saç hastalıklarından korunmak için saçlarını kazımak veya saçlarını başlarının tepesinde hayvansal bir yağla yapıştırılıp toplanması, Mısır firavunlarının gücünün göstergesidir.

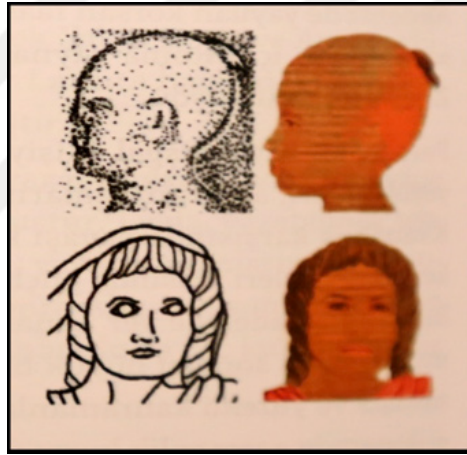
3.4 Anadolu'da İlk Çağ ve Etkileri

Antik çağlardaki ana tanrıça figürlerinin başlarındaki simgelerin hâlen Anadolu'da kullanıldığını görüyoruz. Günümüzde hâlen kullanılmakta olan modellerin yanı sıra çalgın diyebileceğimiz ölçüdeki saç modelleri de mevcuttur. Ayrıca Anadolu'nun yakın çevresindeki medeniyetlerde de benzer saç biçimlerine rastlıyoruz. Kadınların tercih ettiği saç biçimlerinin çeşitliliği ilgi çekici bir görüntüye sahip.

Görsel 3.44 2400 yıl önceki kadınların saç modelleri

Prof. Çevik, kazı çalışmaları esnasında bulunan yapıtlar ve bazı kaya mezarlarındaki kabartmalardan hareket ederek, 2400 sene önce bölgede yaşayan kadınların saç modellerini tespit ettiklerini açıkladı.⁽¹⁵⁾

Görsel 3.45 Antik kadınların saç modelleri

Görsel 3.46 Antik kadınların saç modelleri

⁽¹⁵⁾ <http://www.kahkul.net/2400-yil-once-kadin-sac-modasi/>

Görsel 3.47 Antik Roma'da saç ve makyaj

Görsel 3.48 Çapraz altın bantlı kadın heykelciği İÖ 3. binyıl Hasanoğlan.

(Ankara Arkeoloji Müzesi)

Bu tanrıça heykellerinde saç arkaya doğru taranmış ve cinsel organları belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Görsel 3.49 Schliemann'ın karısının başında sarkıntılı takılar

Görsel 3.50 Truva hazinelerinde ki sarkıntılı takılar

Truva hazineleri içinde yer alan sarkıntılı takılar (İÖ 2000) Schliemann'ın karısının başında görülmektedir. Bu sarkıntılı takılar Anadolu kadınının başındaki süslemelerin altından yapılmış halidir. Anadolu'da gelin başlarında bu tür süslemeleri aslında sıkça görmekteyiz. Malzeme olarak Truva'daki gibi altın kullanılmasa da biçim benzerlikleri vardır. İplerle tülbent kenarına oyalanan renkli iğne oyası dediğimiz oyalara benzemektedir.

Görsel 3.51 Yazılıkaya kabartmalarından dini bir sahne. Sivri başlıklar tanrılar, silindir başlıklar tanrıçalardır; (Akurgal)

Sabahattin Türkoğlu'nun tarif ettiği gibi resimde tanrıçaların saçlarının helezon şeklinde kıvrık olduğunu görmekteyiz. Erkeklerin başındaki başlıklar sivri, konik ve yüksek kadınların ise silindirik ve yüksek olarak görüyoruz. Kadınların aynı zamanda iki belik yapılmış saçları başlarından bellerine kadar uzamakta.

Hitit dönemindeki bu başlıklar sivri külahlar şeklinde ifade edilmiştir. Bunlar tanrı ve tanrıçaları simgelemektedir. Kazak Türklerinin gelin başlarındaki sivri külahların Hitit başlıkları ile benzerlik gösterdiğini görmekteyiz.

Görsel 3.52 Bitik vazosu (ayrıntı), Kutsal evlilikte gelinle güvey.

Gelinin başının bir çarşafı kapalı olduğunu güveyin ise duvağını kaldırmak için elini uzattığını gördüğümüz bu vazo kabartmasında günümüzdeki duvak ve duvağın açılmasının kaynağını görmekteyiz. Kadın figür tepeden tırnağa kadar kapalı bir kıyafet giymiş. Erkekle kadın kendilerine ait bir mekanda, bu nedenle bir evlenme

sahnesinde gelinin duvağını kaldıran damat resmedilmiş.

Görsel 3.53 Louvre müzesi Maraş'ta bulunmuş başka bir mezar taşında anne ve çocuğu tasvir ediliyor. İÖ 7. yy.

Geç Hitit merkezlerinde bulunan kabartmalardaki kadın aksesuarları arasında en ilginç olanı, şüphesiz baştan arkaya doğru sarkıtılan ince başörtüsüdür. Şala benzeyen ve kenarları oyulu olan bu örtülerin baştaki polos üzerinden sarkan uçları, biri alttan diğeri üstten bazen iki ucu da alttan veya üstten beldeki kemere sokulmaktadır.⁽¹⁶⁾

Hititlerin boyunlarına astıkları koruyucu bir obje olarak kullandıkları tanrı ve tanrıça heykelciklerini takı kategorisinde değerlendirmek gerekir. [Ekrem] Akurgal'ın

⁽¹⁶⁾ Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, 40-41

Görsel 3.54 Kadın tanrıça biçiminde tunçtan Hitit askılı takı. İÖ 14. yy., Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi

“tanrı ana” adıyla nitelendirdiği bir pandantif, hem kolye olarak hem de taşıdığı takılar dolayısı ile ilginçtir. Bu eserde birdenbire geniş bir yuvarlak halinde beliren başlık, daha sonra Hıristiyan dünyasında aziz tasvirlerinin başları arkasına konulan halenin aynısıdır. ⁽¹⁷⁾

Görsel 3.55 Kybele heykeli. Boğazköy İÖ 6.yy.’ın ortaları

⁽¹⁷⁾ Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam, 44

Başlık yukarı doğru genişlemekte ve Anadolu'daki feslere benzerlik göstermektedir. Halen Anadolu'da bu başlıklara benzeyen başlıkları görmekteyiz.

Görsel 3.56 Fildişi heykelcik. Bayındır. (Elmalı, Antalya) İÖ 7. yy. başı (Antalya Müzesi)

Görsel 3.57 Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975) "Portre"

Görsel 3.58 Fikret Otyam “Kadın” 1999

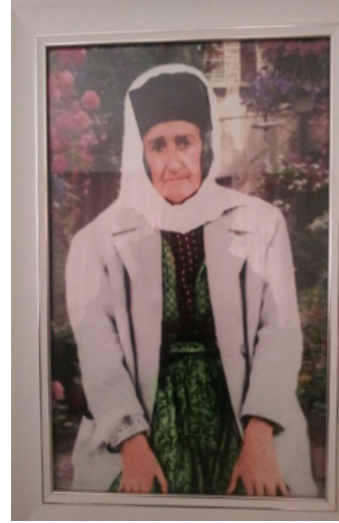

Görsel 3.59 Artemis

Anadolu'nun görkemli kadını ataerkil anlayış içinde, gücünün ağırlığını kendi sırtında taşımaya başlamış ve altında ezilmiştir. Yönetilen ezilen, itilen “eksik etek” kavramını erkek egemen gücün, kadının bilinç altına işlediği bir yaşam biçimi geliştirmiştir.

Görsel 3.60 Kadın başlıkları

Görsel 3.61 Kadın başlıkları

Anadolu'da ve çevresindeki uygarlıkların birbirinden etkilenmiş olduğunu ve o etkinin devam ettiğini görmekteyiz. Başlara yüklenen anlamlar ve anaerkil bilincin getirdiği kadının kutsallığı ve kadına verilen değer, sürdürülebilirliğini yitirse de, biçim olarak saçların bereketin temsili olduğunu görseller ortaya koyuyor. Artemis'in başındaki boğalar gücün, bereketin simgesi olmakla birlikte, Kibele heykellerinin

yanlarında duran aslanlar bereketi koruyan güçleri ifade eder.

Ana tanrıça heykelleri Anadolu'da bolluk bereket getirmesi amacıyla tahılların içine konulan totemlerdi. Bu gelenek günümüzde küçük bir taşın evlere bolluk ve bereket getirmesi amacı ile buğdayların içine konulması şeklinde devam etmektedir. Değirmene götürülen tahılların bereketini kaçırmamak için içini taşlardan ayıklamadan un haline getirme düşüncesi de bu geleneğin bir uzantısıdır.

Görsel 3.62 Sümer tanrıçası İnnana

Sümer tanrıçası İnnana'nın başındaki boynuzlar tanrısallığın, sonsuz büyü gücünün ve iktidarın işaretidir. İçindeki güneş diski onun güneşi doğuran hilalle benzeşen rahmidir. İnnana rahmini başında taşımaktadır. Bütün varlıkların yaşamlarını yenileyen tanrıça İnnana'dır.

Tahıl başakları, yapraklar, çiçekler, meyvalar taşıyan kadınlar toprak anayı temsil etmektedir. Yanı sıra tarımcıların önderi olan kadınlar da tahıl tanrıçası, toprak ana, bereket tanrıçası gibi kimliklerde içerilmişlerdir. Hemen her coğrafyada kadın önderden erkek öndere geçiş döneminde oluşturulan yaratılış öykülerinde erkek tanrılar ansızın yaratıcı tanrıçaya saldırır, onun gövdesine ilişkin parçalardan suları, dağları, yarıları, ovaları, göğü yaparlar. Bu tür mitsel öyküler daha önceki mitsel

öykülerde ilk yaratıcı sayılan tanrıçanın, artık neden yaratıcı sayılmadığını, yaratma gücünün ondan erkek tanrıya geçtiğini efsaneyle halka açıklamak için yapılmıştır. Ele geçirilen ve parçalanan tanrıçanın saçlarından ya da kollarından yeşil bitki örtüsünün yapılması dünyada ortak motiftir. İÖ 2400'e tarihlenen İnana kabartma betiminde tanrıçanın var oluşunu betimleyen iki önemli öge vurgulanmak istenmiştir: Başından, omuzlarından çıkan başaklar, tomurcuklu dallar ve elinden aşağılara sarkan hurma salkımı ile tanrıça bereket, güven, neşe saçmaktadır. İkincisi ise boynuzlu tacının altından aşağılara omuzlarına ve göğüslerine inen ucu spiralle bitmiş dört kalın saç örgüsüdür. Boynuzlu tacı ve dört kalın saç örgüsü İnana'nın tanrısal inek olduğuna da gönderme yapar. Dört yönde etkili olduğu ineğin dört güçlü bacağı (göğü tutan dört direk) anımsatan dört saç örgüsüdür. Saçın vurgulanması bitkilerin, bereketin, bolluğun tanrıçanın saçının gürlüğü ile ilişkili içinde olduğunu ifade içindir. Baş çevreleyen yazılar onun başının içindeki bilgilerin, ağızdan çıkan büyü sözlerin büyü imlere yansımasıdır. ⁽¹⁸⁾

Kadın toprağın insana verdiği güzellikleri ve ana yaşam öğelerini başında, terin emekle birleştiği nokta olan alnında taşır. Saç bolluğun bereketin toplandığı alan ve aynı zamanda düşünsel çekim gücünü içinde barındıran bir hazinedir. Ana tanrıçaların aslan, yılan ve boynuzlarla birlikte tasvir edilmelerinden bu hazinenin aynı zamanda koruyucuları olduğunu anlıyoruz.

⁽¹⁸⁾ Yıldız Cıbroğlu, Kadın Saçı - Büyü ve Türban, 89-90

4. SAÇIN ANADOLU KÜLTÜRÜNDEKİ SİMGESEL DEĞERİ

4.1 Anadolu Halk Edebiyatında Saç

Halk edebiyatında saç kâkül, perçem, zülûf ve saç teli ile birçok şiire konu olmuştur. Bunun dışında rengi ve kokusu ayrıca işlenmektedir. Kıvrımlı bir saç zincire, düz bir saç yılanı, uzunluğu lam harfine, kıvrıkcık saç sümbüle benzetilir.

Şiirlerde saç ve yüz ilişkisinde ay, güneş, gece, gündüz, deniz, kara gibi benzetmeler ön plandadır. Yüz güneş, ay ve gündüze benzetilirken, saç gece, deniz ve gölgeye benzetilir.

Sevdanın baştan gitmemesi, başını bağlamak, başının üstünde yeri olması, başa çıkamamak veya çıkmak, tepenin tasının atması, aklın baştan alınması gibi halk deyimleri duyguların bulunduğu en yoğun olan yerin bize baş olduğunu söyler.

“Etek sarı sen etekten sarısın” isimli Arguvan türküsünde (Aşık Teslim Budak) etek bildiğimiz anlamda etek değildir, dağların eteğidir. Sarı olan ise dağlarda açan sarı çiçeklerdir. Dağlarının eteğindeki sarı çiçeklerden sen daha sarısın, der sevgiliye.

“Saçların yüzüne örülmüş perde” (Zeki Salman) dizesi genç kızın saçlarının üzüntüden yüzünü bir perde gibi kapatmasını ifade eder.

“Siyah saçlarımı deli gönlüme gurban olam ben nedem çözülmüyor Mihriban” (Hüseyin Temiz) derken ise şair siyah saçlarına âşık oldum, gönlüme söz geçiremiyorum

çünkü gönlümün de aklı başında değil, der.

Havalanma telli turnam

Uçup gitme ele karşı

Zülüflerin tel tel olmuş

Uçup gitme yele karşı

Sen niye doğdun sarı yıldız, mavi yıldız, telli yıldız, zalim yıldız, yıldız, yıldız, yıldız

Evler yıkan beller büken

Ömrüm döken, saçlar döken

Kervan kıran telli yıldız, dön, dön, dön, dön, dön

Dertli Kerem dünya fani

Seni seven neyle malı

Yakışmazsam öldür beni

Geyin yeşil ala karşı

(Hüseyin Orhan)

Not: 1938 yılında Muzaffer Sarısözen tarafından Hasan Hüseyin Orhan'dan derlenmiştir.

Muharrem Temiz (İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisans Tezi) ⁽¹⁹⁾

Aşık sazını telli turnaya, zülüflerini sazın üstündeki püsküle, sazın biçimini kuyruklu yıldızla benzetir. Göçebe hayat yaşarken, Ülger yıldızının çoban yıldızı olduğunu düşünerek yola koyulan bir kervanın, karda kışta telef olmasından yola çıkarak yazılmış bir şiidir. Saz burada kişiselleştirilmiş ve bir kadına ve aynı zamanda bir yıldızla benzetilmiştir. Ülger aldatan yıldızdır. Kervan yıldızlara göre hareket eder. Aşık, Ülger yıldızı doğru söylemediği için sazına havalanma, coşkulanma demek ister.

Anadolu sözlü halk edebiyatında saçla ilgili birçok türkü, şiir yazılmıştır. Bu eserler genelde zülüf, belik, perçem, kâkül gibi saçın bir bölümü üzerine yazılmıştır.

⁽¹⁹⁾ Muharrem Temiz, Arguvan Ezgileri 1, 66

Kaz dağlarındaki Sarı kız efsanesi doğrudan saç ile betimlenen bir efsanedir. Altın saçlı çocuklar ve Keloğlan masallarımızın en küçük kahramanı saçsız başıyla herkesle baş eden bir kimlik olarak karşımıza çıkar.

Bilge Kağan'ın oğlu babası için diktirdiği yazıtta şöyle der: "...bunca kavimler saçlarını, kulaklarını kestiler" Cenaze törenlerindeki inanç ve uygulamanın Oğuz şahsında nasıl devam ettiğine ise Dede Korkut Hikayelerinde rastlıyoruz: "Beyreğin ölüm haberinin duyulması üzerine Beyreğin babası Kaba Sarığı kaldırıp yere çaldı, çekti yakasını yırttı, oğul oğul deyerek böğürdü. Feryat ve figan etti. Ak pürçekli anası boncuk boncuk ağladı, gözünü yaşını döktü, acı tırnak ak yüzünü, aldı çaldı, yanağını yırttı, kargı gibi kara saçım yoldu, ağlayarak sızlayarak evine geldi." (20)

*Ne ağlarsın benim zülfü siyahım,
Bu da gelir bu da geçer ağlama.
Göklere erişti figanım ahım,
Bu da gelir bu da geçer ağlama.*

Âşık İsmail Daimi

Derleyen Mine Yalçın (21)

*Bağladım canımı zülfün teline
Sen beni bıraktın elin diline
Güldün Mahzuni'nin berbat haline
Mervan'ın elinde parelense de
Mahzuni Şerif (22)*

Mahzuni Şerif bu dörtlükte, seni o kadar çok sevdim ki saçının incecik teline canımı bağladım, ama gel gör ki sen beni ne hallere düşürdün, der sevgiliye. Burada ozan için zülfün teli bağlılığın simgesidir.

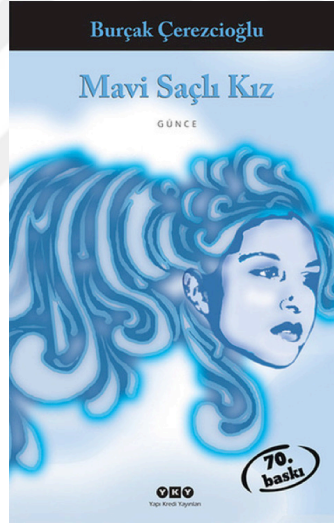
(20) Necati Gültepe, Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında, 452

(21) <https://www.antoloji.com/ne-aglarsin-siiri/>

(22) Süleyman Zaman, Mahzuni Şerif Yaşamı Dünya Görüşü Şiirleri, 277-278

Uzun saç “saçı uzun aklı kısa” deyimiyle kadınların erkeklerin sahip olduğu bir şeyden mahrum olduklarını belirtse de kadınlığın sembolü ve övüncüdür. Kadınların bir arada sahip olduğu düşünülen serbest ve sınır tanımayan cinsellikleri hafifletilmeli ve ayrıca da kontrol altına alınmalıdır. Bu, evlilik için saçın örtülmesiyle sembolize edilir.”⁽²³⁾

Saçların siyahı geceye, sarısı çiçeğe, uzun ve dalgalıysa denize benzetilir. Yeryüzünün tüm güzellikleri bir kadının başındadır. Yüzü aya ve güneşe benzerken, kara parçaları ile anlatılmak istenen saçlardır. Kâküller denizin kıyıya vuran dalgaları olur kimi zaman. Siyah saç geceye benzetilir. Geceye benzetilen saç acımasızdır, göreni kendine bağlar. Gül kokulu saçlar âşğın aklını başından alır. Örgülü saçlar sevgilinin güzelliğini artırır. Yılan saçlar sevgiliyi öldürür. Zülûf âşğın boynuna takılmış bir ip gibidir. Saçın büyüğü güzelliğine kapılan âşık sevgilisinden başka birini göremez. Kement olan saç âşğı boğar öldürür. Gönlü dağınık kişinin saçı da dağınıktır.

Görsel 4.63 “Mavi Saçlı Kız” Burçak Çerezciöğlü

“Burçak Çerezciöğlü, 16 yaşında lösemiden öldüğünde, cesareti, sevgiyi ve yaşamı tanıyordu. Bu kitapta, kısa bir yaşamın kederini, güzelliğini, acısını, bir savaşı okuyacaksınız.”⁽²⁴⁾

⁽²³⁾ Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, 93

⁽²⁴⁾ <http://www.dr.com.tr/Kitap/Mavi-Saclı-Kız/Edebiyat/Turk-Gunluk-Ani/urunno=000000058175>

Kanser gencinden yaşlısına çağımızın en acımasız hastalıklarından biridir. Hastalığın başlangıcından (iyi ya da kötü) sonuna kadar, acımasız bir sürecin içine girilir. Bu süreçlerden kişinin bütününe etkileyen, fiziki görüntüsünü hastalığı ile dışardakilerin ilişkilendireceği tek durumdur. Hastanın kimyasal tedavi alım sürecinde saçlarının dökülmesi hastalığın kendisinden daha çok etkileyen bir durumdur. Ölümü geciktirmek için bedendeki bütünlüğü sağlayan saçın kaybı kişinin kendisini iyileşme sürecinde iknada zorlandığı bir durumdur. Bu sürecin üstesinden gelmek kadınlar için daha zor bir hal alır.

4.2 Mezar Taşlarında Kadın Saçı, Yas ve Öte Dünya Motif ve Şekilleri

Kadının saçı matemde, yaşanan değişimi gösterir. Kadın yakınlarından birisini kaybettiyse başını siyah bir başörtüsüyle kapatır. Siyah yasin, ölümün, karanlığın, ışıksız, bilinmeyen öte dünyanın rengidir. Bir içe kapanma ve bu dünyadan giden kişinin ardından saygının rengi. İç dünyayla bir tür yüzleşme, gidenin ardından vefa borcunu ödeme. Karalar bağlama toprağın altını, karanlığı, kişinin bu dünyadan giden kişiye “ben de sensiz yeryüzünde bir karanlığın içindeyim” diyen iç sesinin biçime dönüşme halidir.

Arnavutluk'ta eşi ölen kadın saçlarını kocası gibi kestirir ve onun kıyafetlerini giyer. Çünkü eşinin ölümünden sonra erkek rolü kadına geçmiştir. Evinin sorumluluğunu, çocuklarının bakımını artık hem kadın hem de erkek olarak yürütecektir.

Yine kadınların saçlarını mahrem yerlerini örtecek kadar uzun tutmaları, öldükten sonra meleklerin karşısında anadan üryan kalmamak için uzattıkları bilgisi hâlen günümüzde de vardır.

Urfa'da, ölen kimse, kadının çok yakınıysa, kadın saçının bir yanını keser. Erzurum çevresinde bir kadının kocası ölünce şöyle der:

*“Bir saçımı ağ ördüm
Bir saçımı kara ördüm,
Senin uğruna dağıttım”* ⁽²⁵⁾

⁽²⁵⁾ <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/870.pdf>, s. 84

Görsel 4.64 Kadın mezar taşı

Görsel 4.65 Kadın mezar taşı

Görsel 4.66 Bardaklı köyünde Taşbabalar/Bengütaşlar

Yukarıdaki kadın mezar taşında saçların örgülü (belik) şekilde tasvir edildiğini görüyoruz.

Görsel 4.67 Süleymaniye Camii haziresinde 1910 yılında evlilik çağında vefat eden bir genç kızın mezar taşı.

4.3 Dinsel Değerler Açısından Kadın Saçı ve Örtünme

Antik çağda kadınların başlarında bir başlığın ya da kumaş parçasının olduğunu görüyoruz. Kadının anaerkil dönemde gücünü ortaya koyduğu başlık, ardından bereketi saçlarının telleriyle simgelemeye dönüştürmüştür. Yaşam koşulları, yerleşik hayat, dokuma gibi faktörler kadının saçlarının değerini gizlemeye doğru bir yön çizmiştir.

Anadolu’da saçını uzatan yaşlı kadınların bazılarındaki inanış, öldüklerinde meleklerin onları cennete götürmek için saçlarından taşıyacaklarına inanırlar. Yahudi din adamları da benzer bir inanışla örgülü favorilerini uzatırlar.

Hz. Peygamber’e göre beyazlayan saçı boyama için en uygun olanı kına içine ketem (buxus dioica) denilen bir bitkinin karıştırılmasıyla elde edilen renk veya zaferandır. Hanımlar da bu maddeleri kullanırlardı, Hz. Aişe’ye bir kadın saçın kınalanması hakkında sormuş, o bunda bir sakıncanın olmadığını ancak kendisinin bunu sevmediğini çünkü Hz. Peygamber’in onun kokusundan hoşlanmadığını söylemiştir. Kur’an içinde saçın da bulunduğu bir kısım kadın uzvunu ziyet olarak vasıflandırmaktadır. Kur’an inanan erkek ve kadınlara çirkin duygulara götüren bakışlarından sakınmalarını, iffetli olmalarını emrettikten sonra mümin kadınların başörtülerini yakalarını öretecek şekilde kapatmalarını emretmektedir. (26)

Kur’an, içinde saçında bulunduğu bir kısım kadın uzvunu ziyet olarak vasıflandırmaktadır. Kur’an inanan erkek ve kadınlara çirkin duygulara götüren bakışlarından sakınmalarını, iffetli olmalarını emrettikten sonra mümin kadınların başörtülerini yakalarını örtecek şekilde kapatmalarını emretmektedir. Bu ayetlerin başörtüsü ile ilgili kısmında buyruluyor ki “ve başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar; başlarını, saçlarını, kulaklarını, boyunlarını, gerdanlarını, sinelerini açık tutmayıp bu suretle sımsıkı örtünsünler ve halde bu emri ifa edebilecek başörtüsü kullansınlar.” (27)

(26) Emine Gürsoy Naskali, Saç Kitabı, 120-121

(27) Emine Gürsoy Naskali, Saç kitabı, 121

Görsel 4.68 Yukarıda karşılaştırmalı olarak gördüğümüz figürler antik çağdan günümüze örtünme ve başörtü kullanımının şeklinin geçmişten günümüze aynı olduğu yolunda bize fikir verir.

Kadın ihtiyaçları gereği ipi keşfetti. İpi inceltti, eğirdi, dokudu. İpi bir şeylerin üzerini kapatacak, koruyacak, güneşten, soğuktan saklayacak olan kumaşa dönüştürdü. Anaerkil yaşam biçiminden ataerkil yaşam biçimine geçişte değişim gösteren ataerkil anlayış, kadının ürettiği biçimlendirdiği kumaşın içine yine kadını koydu. Toplumsal baskı, kadının kendisini örtmesine, gizlemesine neden oldu. Kadının özgürlüğüne kendi icadı ket vurmuş, kadın güce ve özgürlüğe yabancılaşmış, özüne ve doğasına aykırı bir biçimde içe dönmüştür.

Âşığın saç teline kendisini feda etmesi, kement olup boynuna dolanması, yılan gibi kıvrır kıvrır olması gibi simgeler eril gücün, kadının karşısında duramayacağı kanaatine vardığında saçtaki gücü kontrol altına almak istemesinin göstergeleridir. Tarım toplumunda iç ve dış mekânlardaki konumu gereği kadın saçlarını yemek yapmak için yaktığı ateşten korumalı, güvenli olmayan barınaklarda en değerli ziynetini başlıklarının altında taşımalı, sosyal konumlarını başlarındaki biçim değişikliği ile ortaya koymalıdır.

4.4 Saç ve Ceza (Büyü, Sosyal Teşhir)

Doğada dişiler erkekleri seçtiğinden erkekler kendini beğendirmek ve seçilmek adına daha süslü oluyorlar. Başlangıçta bu durum insanlar için de geçerlidir. Anaerkil dönemde kadınlar daha değerli ve baskın durumdadırlar. Göçebe toplumlarda kadın ve erkek işleri paylaşmak zorundadır ve eşitlik vardır. Fakat tarım toplumuna geçişle birlikte ataerkillik baskın olur. Tarım toplumunda toprağı işlemek, toprağı işlemek için ise bir organizasyon, organizasyonun doğru işlemesi için ise bir hiyerarşi gerekli. Hiyerarşide yönetenler ve çalışanlar oluyor. Erkekler egemenliği ellerine alıyorlar. Kadının doğum ve sonrasında çocuğuyla ilgilenmek, vahşi hayvanlardan çocuğunu korumak adına mekânla olan ilişkisi artıyor. Böylece ataerkil toplumda güç ve seçen taraf olma özelliği bu sefer erkeğe geçtiğinden kadının kendisini beğendirmesi söz konusu oluyor. Aynı zamanda kadın yerleşik düzende yaşam alanında daha fazla bulunmak zorunda olduğundan tarak, ayna, toka vs. gibi eşyalarla daha fazla vakit geçiriyor ve saç da bu kendisiyle vakit geçirmenin bir aracı haline dönüşüyor.

Kadının saçının sağlıklı olması erkeğin kadını seçme aşaması için önemli bir

etken. Erkek kendisi sebebiyle doğacak olan çocuk için sağlıklı eş seçimini kadının saçına bakarak anlıyor. Kadın saçı erkek için sağlıklı çocuklar doğurabilme kapasitesini gösteriyor. Saç simgesi bu yüzden tüm bedeni temsil eden erkek ve kadın için değerli bir nesne durumuna dönüşüyor.

Kadın erkekten farklı olarak dış görünüşünde daha gösterişli saçlara sahiptir. Bu dış görünüşteki farklılık erkeğin bilinçaltında kadının gücü olarak algılanıyor. Kadının duyargalarından biri olan saç uzun olduğunda ürkütücü bir görüntü sergiliyor.

Cezalandırma aracı olarak kesilen saç kişinin beden bütünlüğüne saldırıdır. Kadın saçı önemli bir simge olduğundan kadınları aşağılamak için cezalandırma aracı olarak saç kesilir veya tıraş edilir. Saç kesme, erkeklerde tamamıyla farklı bir bakış açısıyla değerlendiriliyor. Erkeklerde saç kritik bir konu değil.

Toplama kamplarında tektipleştirip kişiyi aşağılama yöntemi olarak kadın erkek ayırım yapmaksızın saçlar tıraş edilir. Tıraş edilen esir aynı zamanda bittenden de korunmuş olacaktır. Toplama kamplarındaki egemen güç için ifadenin hiç bir önemi yoktur. Esir ile arasında herhangi bir bağ kurmamak ve esiri aşağılamak için uygulanan insanlık dışı bir yöntemdir. Bir kimliksizleştirme çalışmasıdır.

Saçın büyü için en etkili malzeme oluşu parçaya yapılan büyüün bütüne yapılmış olmasındandır. Büyüler aşk, nefret, hırs gibi kabarmış duyguları yaşayan kişilerin, öz benliklerinden uzaklaşarak hedef aldıkları insanın hayat akışını, duygularını değiştirecek, sembolik nesnelere kullanılarak amaçlarına ulaşmak için uyguladıkları yöntemdir.

Birbiriyle ilişkisi bulunan şeyler fiziki temas olmasa bile birbirini etkilerler. Büyü ile ilgili güç teması yoluyla bir başkasına geçer. Temas büyüünde temas esas olduğundan, parça-bütün ilişkisi inancıyla bir kimsenin saçından alınan bir kıl, bir tırnak veya elbisesinden bir iplikle büyü yapılır. ⁽²⁸⁾

⁽²⁸⁾ Emine Gürsoy Naskali Saç kitabı, 15-17

Büyü yapılan kişinin ölmesi için sabuna bağlanan saçlar suya atılır. Sabun eridikçe büyü yapılan kişi de erir gider. İki tahta kaşık saçlarla sırt sırta bağlanırsa iki sevgili birbirinden ayrılır. Âşık olunan kişinin saçından bir tel alınır, âşık olması istenilen kişinin adı üflenir ve bir takım dualar okunur ve sonra da saçlar yakılır. Böylece büyü yapılan kişi bir diğerine âşık olur. Büyüde bunlar gibi birçok yöntem vardır. Büyüyü yapan kişiye büyü mutlaka geri dönermiş. Bu inancın olmasına rağmen hâlen büyüleri yapan kişilerin olduğu da bir gerçek.

Nişanlı kızlar yavukluları askere giderken saç telleriyle işledikleri mendilleri verirler. Saç bütünü en önemli parçasıdır ve bütünü temsil eder. O nedenle büyüler saç üzerinden yapılır. Büyü yapılacağından korkan kadınlar saçlarını kestiklerinde saklarlar, tarakta kalan saç toprağa gömer ya da yakarlar. Ortalıkta bırakmazlar. Hatta dökülen saç teli bulunduğu kafalarının üzerine geri koyarlar ve yere düşen saçın baş ağrısı yapacağına inanırlar.

Saçla tutulan fallardan bir tanesinde, hamile kadının saçından bir tel alıp parmağındaki yüzüğüne geçirip karnı üzerinde sabit tutulur. Eğer yüzük daire çiziyorsa doğacak bebek kızdır, düz gidip geliyorsa erkektir. Saç bedeninin tüm genetiğini üzerinde barındırarak temsilcisi olduğuna göre geleceği ve şimdiki en iyi gösterecek olan saç telidir. İnsan bedenindeki hücresel bilginin ortaya çıkamadığı, geleceği merak etmenin önüne geçilemediği, bilinmeyeni keşfetme çabasındaki eğlencelik bir oyun diyebiliriz bu fal oyununa.

Görsel 4.69 Yılan başlı büyü

Görsel 4.70 Yılan başlı büyü

Görsel 4.71 Büyü örneği

Anadolu'da "bir çift söz büyüdür insana" denilir. Günümüzde bunun karşılığı hipnozda kullanılan kelimeler dizisi vardır. Reklam metinlerinde merak uyandıracak satışları arttıracak cümleler kurulur. Kişiyi ikna etmeye çalışmakta bir tür büyü yöntemidir. Pazarlamada kullanılan beden dili, güven kazanmak için giyilen renkler, kıyafetler bunların her biri modern çağın büyüleme biçimidir. Büyülü saçlar, büyüleyen tatlar, rüyada gibi hissettiren mekânlar, bunlar fantastik bir zihnin sanal dökümanlarıdır.

Görsel 4.72 Neş'e Erdok “Disiplin ve Ceza”

Saç kadının sosyal ortamda ruhsal durumunu ve bulunduğu ortamda konumunu ifade ettiği simgesel bir araçtır. Kadın hayatındaki olumlu ya da olumsuz değişiklikleri mesaj olarak vermek istediğinde saçı bir araç olarak kullanır. Saç kişinin içsel savaşındaki bir meydan gibidir. Kazananı, kaybedeni, yıkımları saçın aldığı şekilden anlayabiliriz. Bu içsel savaşların içinde kendisinden vazgeçmiş olan kadın, saçlarını kısa kestirebilir veya bir aynanın karşısında kendisini saçlarını doğrarken bulabilir. Filmlerde ruhsal bunalımları anlatmanın bir yolu da makasla aynanın karşısında saçlarını kesen kadını kullanmaktır. Kadın kendisiyle girdiği çıkmazın acısını yine kendi bedenine ve ruhuna bağlı olan saçından alır.

5. MİTOLOJİ VE MASALLARDA SAÇ

Alman masal kahramanı Rapunzel'in uzun sarı saçlarıyla bir kulenin tepesinde hapis kalması, saçlarını kötü kalpli cadının kuleye çıkmak için kullanması çocukken hepimizi etkileyen masallardan biridir. Rapunzel denilince aklımıza gelen ilk özelliği uzun sarı saçlarıdır. Rapunzel'in "saçı uzun aklı kısa" değildir. Masalın tamamı bize Rapunzel'in kıvrak zekâlı ve güçlü bir karaktere sahip olduğunu söyler.

Samson gücünü saçlarından alan bir kahramandır. Delilah ise çok güzel bir kadındır. Kralla anlaşma yaparak, Samson'u kendisine âşık eder ve bir gece uykusunda saçlarını keser. Samson saçlarını, gücünü ve sevdiği kadına karşı artık güvenini kaybetmiştir.

Görsel 5.73 Rubens "Samson ve Delilah"

Coma Berenices (Berenis'in saçları) Takımyıldızı

Görsel 5.74 Berenis KralKral Ptolemy III. Euergetes savaştan sağ salim döndüğünde saçlarını Afrodit'e adar.

Görsel 5.75 İtalyan heykeltıraş Borghi Ambrogio tarafından 1800'lü yıllarda yapılmış olan heykelde, mitolojik karakter Berenice ve ünlü saçları tasvir edilmiş.

Demeter “güzel saçlı kraliçe”, “güzel örgülü Demeter”, toprak ve bereket tanrıçasıdır. Hades Demeter’i çayırda oynarken kaçırmış ve Demeter’in annesi Persephone aramadık yer bırakmamış kızını. Güneş tanrısı Helios Kore Demeter’in yerini söylemiş. Fakat Demeter bunu öğrenince yüreği sızlayarak bulunduğu yerden kaçmış. Demeter’in küsmesiyle toprağın bereketi kalmamış ve kıtlık başlamış. Zeus Persephone’yi, kızının yılın üçte ikisini yani çiçek açma ve meyve verme zamanını toprak üstünde annesiyle geri kalan kışı da kocası Hades’in yanında geçirmesine ikna etmiş.

Görsel 5.76 Demeter

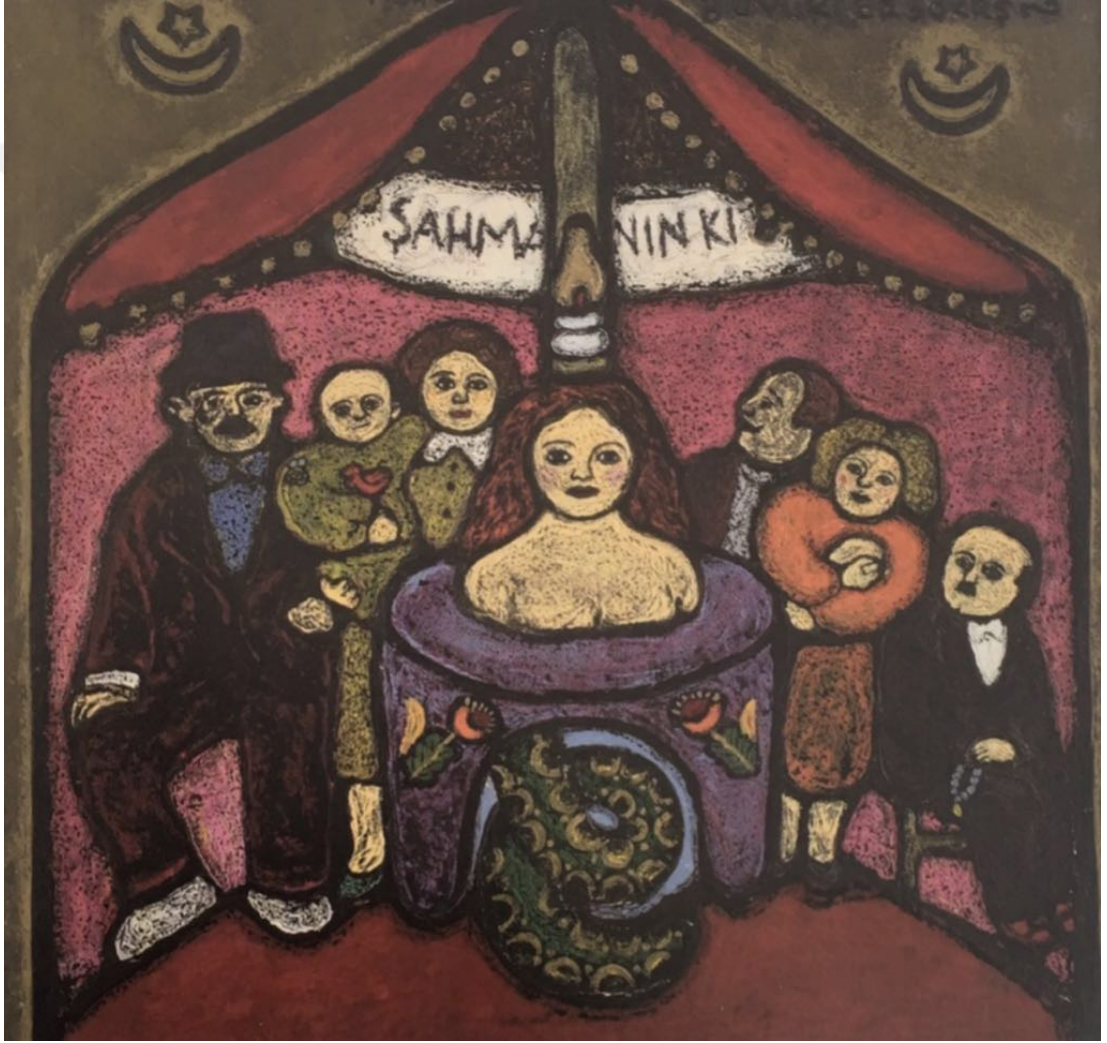
Yılan yeraltının en önemli simgelerinden biridir. Anadolu’da yılan zehirli, şifalı ve kutsal bir hayvandır. Kadını gücün simgesi haline getiren ve erkekten ayıran nokta saçtır. Saçın içinde barındırdığı güç ve gücün hükmettiği topluluk, topluluğun gücü kabullenışı ve korkusu ile şekil alan kadın saçı bukleleri, örgüleri, kıvrımları birçok farklı biçimleriyle korkulan ve kutsal sayılan yılanla benzetilmiştir. Medusa’nın saçlarının yılanla dönüştürülmesi bir anlamda güzellik ve kıskançlık kavramı üzerinden hareketle kıskançlığında, güzelliğinde kadınlara paylaştırılması, alt edilemeyen kadın gücünün yine bir kadın tarafından yok edilmesi diyebileceğimiz ironik bir yaklaşımdır. Perseus’un aşık olduğu Medusa’nın kesik başı ile savaşlar kazanması ayrıca kadının gücünü Perseus’usun Athena sayesinde kadından geri alması, kadınların bir anlamda içsel savaşlarının bir yansımasıdır.

Şahmeran Anadolu halk masalı kahramanıdır. Dişil bir karakterdir, yılanıdır, yeraltında yaşar, pişirildiğinde eti şifa, suyu ise zehirdir. Medusa ile benzerlik gösterir. Bu defa yılan kadının saçları değil kadının kendisi olarak karşımıza çıkar. Yılan gücün

Görsel 5.77 Bedri Rahmi Eyüboğlu “Medusa” Kumaş Pano

simgesidir, biçimi gereği fallusa benzer. Yılan tanrıçasının elindeki yılan, kadının sahip olduğu gücün simgesi olarak yılanı göstermektedir. Medusanın saçlarının yılan dönüşmesi erkek gücünün temsili olarak kadının başından itibaren bu güce hakim olmasıdır. Şahmeran'da ise kadın yılan bedeniyle kuyunun dibinde yani yeraltında saklanır. Yeraltındaki Şahmeran kadının gücünün artık yeraltında saklanması gerektiği imajını bize anlatmaktadır. Yılan yeraltını simgelediği gibi kadında doğurganlık özelliği ile toprağı simgeler. Şahmeran yeraltındaki üretimle, toprakla birleşmiş dişil gücü ifade eder.

Görsel 5.78 Balkan Naci İSLİMYELİ Şahmeran'ın Kızı, 1970, Tuval üzerine yağlı boya ve çini (Ö.K)

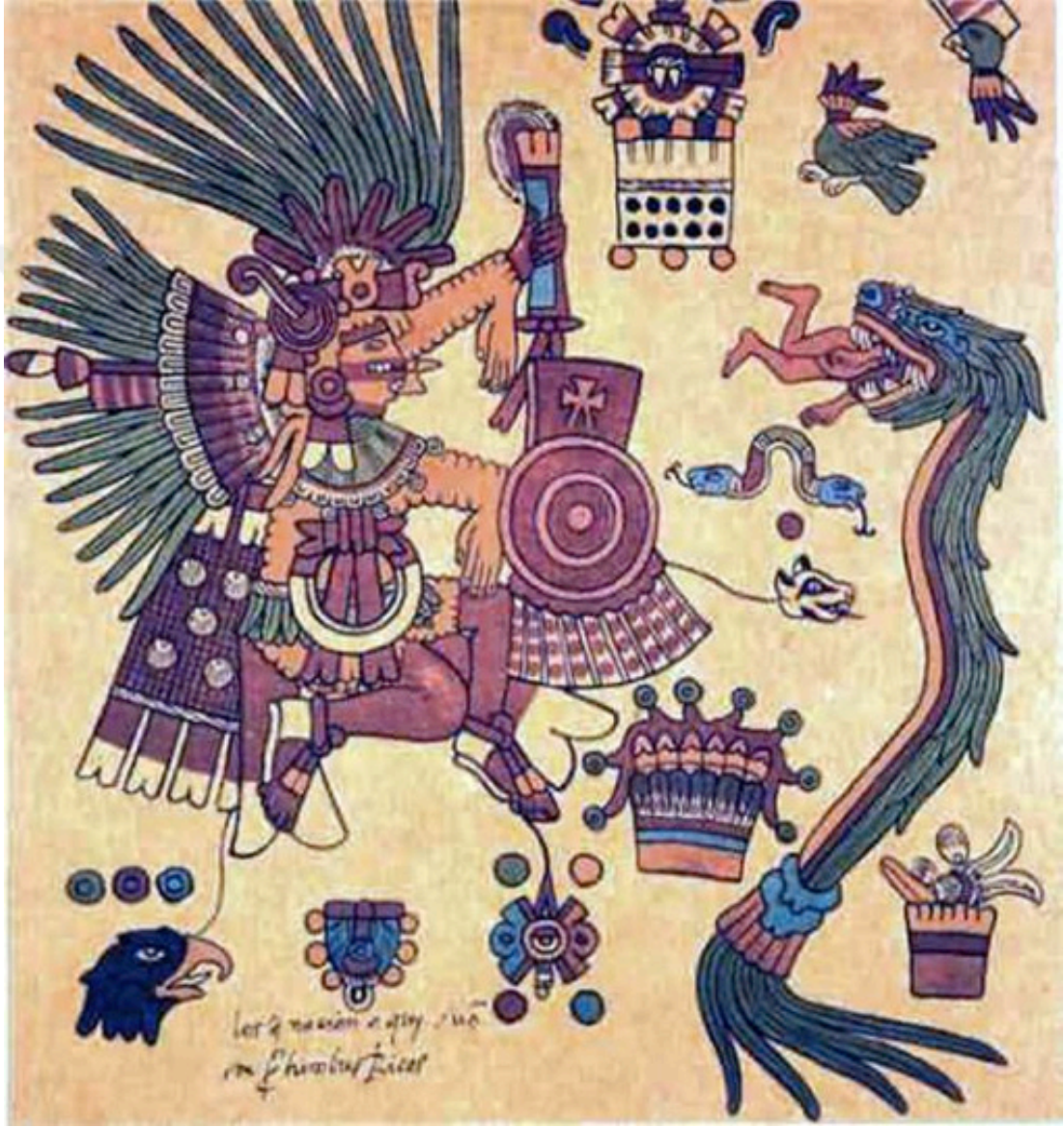
Görsel 5.79 Balkan Naci İSLİMYELİ Sanatçının Kendine Eziyetle Olgunlaştığının Resmidir, 1997-98, 70x153cm, Tuval Üzerine Karışık Teknik (S.K)

Balkan Naci İslimyeli, Anadolu halk efsanesi olan Şahmeran'ı yorumlayıp, sanatçının kendisini yenileme çabasındaki başkalaşım sürecini, içsel yolculuğunu modern bir dille yansıtmıştır.

Görsel 5.80 Tamer BAŞOĞLU, Şahmeran, Bronz Heykel

Malatya Arguvan'da tüylü yılan ya da kâküllü yılan diye bir efsane vardır. Bu efsanede yılan devasa büyüklüktedir. Aynı zamanda Şahmeran efsanesinde olduğu gibi onu gören ikinci bir kişiye söylememeli, yılanın sırrını açığa çıkarmamalıdır. Köylerde toprak-kerpiç evlerde görülen yılanın evin bekçisi olduğuna inanılır. Aynı efsaneyi insan yutan tüylü yılan efsanesinde, Mayalarda, Azteklerde, Proto-Türk kültüründe, Meksika efsanelerinde resimsel olarak görmekteyiz.

Görsel 5.81 Mayalarda, Azteklerde, Proto-Türk'lerde tüylü yılan efsanesi

6. SAÇIN BEDEN ÜZERİNDEKİ ANLAMI

6.1 Giysi, Aksesuar ve Saç İlişkisi

Yaşadığımız coğrafyada kızların saçlarının topuklarına kadar uzun olması bir gurur kaynağıdır. Kadının saçı başlı başına bir aksesuarken, yerleşik düzene geçildiğinde yaşam alanlarına giren ayna, tarak, toka gibi materyaller kadını sosyal konum içinde değişikliğe götürür. Kadın kendini izleme ve yüz bütünlüğünü sağlama aracı olarak aynayı kullanır. Ayna Anadolu'da her türlü ritüelin aracı olarak da kullanılır. Gelinlerin sandıklarında çeyizdir. Ayakları altında kırıldığında uğursuzlukları göndermek için kullanılan bir gelenek aracıdır. Yüz, parlaklığı ile aynaya benzetilir. Ayrıca, başımızı arkadan görmemizi sağlayan tek araç olarak aynayı gösterebiliriz.

Aslında büyülü bir nesnedir ayna, görmek isteyip göremeyeceklerimizi bize gösterir. Ruhsal olarak eğer kendimizi tanımak istiyorsak etrafımızdaki insanları birer ayna gibi görüp, egomuzu zayıflatıp, kendimizle samimi olup ve bizi yanlışa götüren davranış kalıbını değiştirebiliriz.

Saç kadının en ön planda olan aksesuarıdır. Saç kıyafete göre şekillenir fakat kadının saçı istediği gibi değilse kıyafeti ne kadar iyi olursa olsun kendisini iyi hissetmez.

Giysiler hangi sosyal konumu işaret ediyorsa, saçın biçimi de giyime destek verir. Etek ceket giyinmiş bir iş kadınının saçını bir punkçı gibi rengârenk ve yarı traşlı bir şekilde biçimlendirmesi ile pek karşılaşmayız.

Gelinlik kadınlar için en özel kıyafettir. Gelinin başı da en az gelinlik kadar gösterişli, makyajı da bir o kadar güzel olmalıdır. Gelinin saflığını, temizliğini ifade eden beyaz renk, gelinin başına duvak olarak da taşınmıştır. Ayrıca gelinin başında bulunan taç anlayışı acaba zamanla değişen Anadolu kadın başlarından mı esinlenmiştir? Uzun başörtüler duvağa mı dönüşmüştür? Anadolu'da bulunan genç kızların başındaki çiçeklerin zamanla gelinin elindeki çiçeklere dönüşmüş olması mümkün görünüyor.

Günümüz modasında giysiye uyumlu saç aksesuarlarla desteklenmekte ve daha renkli bir hale getirilmektedir. Moda bedeninin her noktasını uyumlu hale getirir ve en küçük ayrıntıyı bile atlamayarak makyaj renginden, kumaşın malzemesine, dokusuna, desenine kadar ince bir işleyişle bütünü detaylarla zenginleştirerek sunar.

Görsel 6.82 Reklam fotoğrafı

Görsel 6.83 Reklam fotoğrafı

Saç kişinin ruh halini, sosyal konumunu ifade ettiği gibi kıyafet de kişinin ruh halini, statüsünü gösterir. Renkli bir kişilik dünyasını giysilere yansıtır.

Küpeler, kolyeler, yüzükler ve tokalar üzerindeki şekiller geçmişten günümüze yüklendiği anlamla birlikte gelmiştir. Nazara karşı mavi göz boncukları, bolluğun bereketin, şifanın, gücün ve aşkın sembelleri halen kullanılmaktadır.

Efes Artemis'inde ve Aphrodisias Afrodite'inde ortak bir tarzı vardır; yüksek başlık ve bunlardan sarkan başörtüsü ile Efes Artemis'inin başına sarılan eşarplar buna örnek olarak gösterilebilir. Bunlar Kybele ile başlayan bir geleneğin devamından başka bir şey değildir. Kaldı ki, yerli kültürlerin koruyucuları olan rahip ve rahibe

tasvirlerinde de farklı ve Anadolu lu görüntüler vardır. Aphrodisias ve Efes rahipleri ve gene Efes ve Perge 'de ortaya çıkarılan rahibe heykelleri bunu kanıtlar. (29)

Ortak giyimde baş biçimleri birbirini takip etmiş, genel biçimden (başlık üzerine örtülen örtü gibi) uzaklaşmamıştır.

6.2 Kadına Konan Yasağın Anahtarı Olarak Saçın Anlamı Nedir?

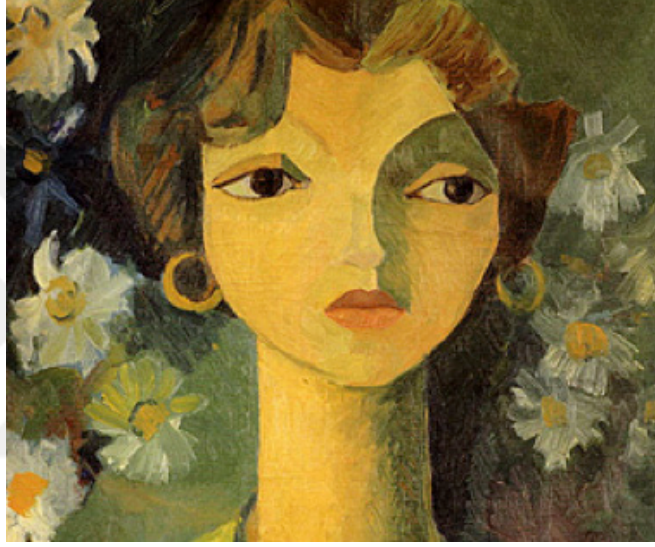
Anadolu'da ilk çağlarda ana tanrıça heykellerinin daha çok üretim bölgeleri ön plandaydı. Neolitik çağla birlikte ana tanrıçalarda detaylar ve simgeler baş ve vücutta ardından baş bölgesinde yoğunlaştı. Üretime erkeğin kendisinin sebep olduğu düşüncesi hâkim olunca kadının yaratıcı gücüne gölge düştü. Böylece detaylar ve simgeler üretim bölgesinden başa taşınmış oldu. Güçlü, yaratıcı, bilge olan kadın, erkekle birlikte yerleşik düzende üretimde rol almakla birlikte, git gide zayıflayarak kadın erkeğin hükmü altında toplumsal yaşam biçiminin getirdiği sorumluluklarla, anaerki ruhunu erkeğe teslim etti.

Bu arada ören, pişiren, eken bir birey haline gelen kadın, rahat üretebilmek, örmek, pişirmek ve ekmek için o koşullara uygun giyinir hale geldi. Bu ihtiyaç zamanla zorunluluğa dönüştü.

Saç bir erkeğin bir kadına bağlanmasında, âşık olmasında, büyülenmesinde önemli rol oynar. Saç sihirlidir, erkeğin aklını başından alır. Kadın saçı doğadaki ağaçlar ve çimenler gibidir. İnsanın doğaya hükmetmek istemesi doğayla bir olmadığı noktada ortaya çıkar. Erkek doğayla bütünleşmiş olan kadına hükmedemediği zaman kadının en değerli varlığı olan saçları üzerinden hükmünü genişletecektir. Kadın tarafından yetiştirilen (baba, koca, oğul) erkek, kadının gücünü eksiltten bir varlığa dönüşmesiyle birlikte egemenliğini elinde tutacaktır. Kadından gücünü alan da ve yine hak sahibi yapan da erkek olacaktır. Erkeğin kadının bedeni üzerindeki hükmü erkek gücünün simgesel olarak kadın üzerinden şekillenmesidir.

(29) Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, 107

Cumhuriyetle birlikte kadın her alanda söz sahibi olur, hayatın her alanında varlığını hissettirir. Erkeklerin bulunduğu her alanda kulak altındaki saçlarıyla, bir tür reddediş ruhunu öğretmen, yazar, doktor, mühendis, pilot gibi birçok mesleğe atılarak ortaya çıkardılar. Geçmişte kafesli pencereler arkasında kalan kadın, artık özgürlüğün tadını çıkarır. O zamana kadar çarşaf, başörtüleri altında saklanan saçlar cumhuriyetle birlikte bir dönemin biçim hakkını elinde tutacak tayyörler giyecek ve saçlarını kısa kestirerek cumhuriyet kadını tipini yaratacaktır. Avrupalı bir kadın gibi şapka takacak, çağdaş bir kadın imajını, meraklı ve zengin ruhunu, aydın bakış açısıyla destekleyecektir.

Görsel 6.84 Leyla Gamsız Sarptürk

Kadının kapalı saçını açıp açmaması erkeğin kadın üzerindeki otoritesini, gücünü gösterir. 1970'lerde köyden kente göç başladığında buldukları şehre ayak uydurmak çabasıyla ya da sanayileşmeyle birlikte fabrikalarda kadınlara alan açılmasıyla, çalışan, para kazanan kadın ekonomik gücünü eline aldığı anda, ezilen köylü kadın kalıplarını kırarak başındaki örtüyü o günün modasına uygun şekilde başörtüsünü çenesinin altından bağlayacak ve saçlarının biraz daha gerisine taşıyacaktır. Ve kaçınılmaz olarak omuzları süsleyen eşarp zamanla kendiliğinden kadının hayatından çekilecektir. Büyük kentin yaşam koşullarını iyileştirmek için eşini çalıştıran erkek, izinlerde memleketine ailecek gittiklerinde o eğreti örtüyü eşinin başına bağlamasını isteyecektir. Memleketindeki toplumsal baskı erkeği gücünü kaybetmiş hissettirecektir; ayrıca karısına sözünü dinletememiş, kadın üzerindeki otoritesini yitirmiş olacaktır.

7. GÜNÜMÜZDE SAÇ

7.1 Popüler Kültür ve Saç

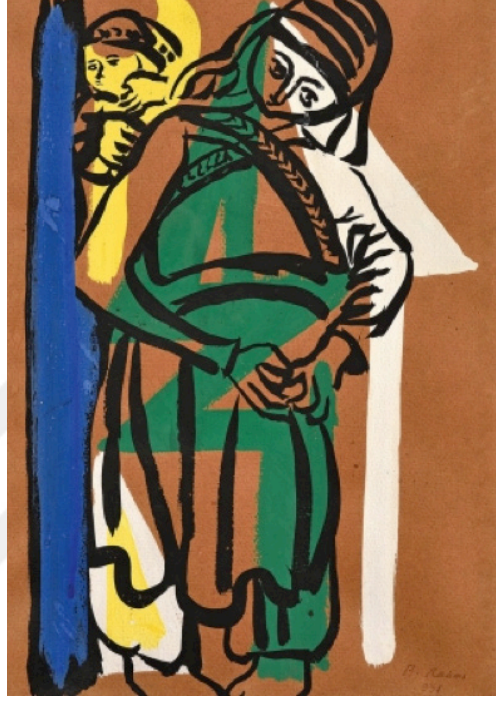
Saçın bir meta olarak kullanılmaya başlamasından bu güne reklamların vazgeçilmez bir nesnesi olarak kullanılan kadın, kadın kimliğinden sıyrılarak bir nesneye dönüşmüş, neredeyse vitrinin tam kendisi olmuştur.

Her psikolojik değişim sınırında hırsını saçından çıkaran kadının bu zaafından faydalanan saç piyasası bu açığı değerlendirip kadının yumuşak karnından bir kazanç sağlama yöntemi geliştirmiştir.

Popüler kültür kadının kendisi ile olan ilişkisine memnuniyetsiz bir bakış açısı yaratmayı başarmış, bedeninin her noktasından şikâyetçi olan kadın sürekli bir değişim çabasıyla özünden ayrılmıştır. Erkek tarafından seçilmeye çalışmak, diğer kadınlardan ayrılmak, daha gösterişli ve kendini daha farklı hale getirmek için bedeni üzerinde, daha çok yüzü ve saçı üzerinde değişiklikleri uygulamıştır. Tıptaki her gelişmeyi fiziksel görüntüsünü “iyileştirmek” amacı ile takip altına almıştır.

“Aptal sarışın” imajı her ne kadar toplum içinde vurgulansa da çağdaş batılı kadın tipleri de sarışındır. Saçın metalaştırma sürecinde kadının kendisini değersiz hissettirecek, benzer olmazsam yok olup gideceğim düşüncesi ile ruhsal olarak içe dönük, görsel olarak benzer olma çabası içinde kadın birey olarak yer almaya çalışacaktır.

Savaşlarda yaşam mücadelesi ve geleceğini koruma içgüdüyle kurtuluş savaşının en kritik noktasında Kastamonu’da Enver Behnan Şapolyo’nun komuta ettiği kağnı kollarındaki kadınların ne vitrinden nede meta olan kadından haberleri vardı. En insani taraflarıyla soylarının kurumaması için özgürlük mücadelesi verdiler. Cefakâr Anadolu kadını savaşın yükünü omuzlarında taşıdı. Erkeklerle omuz omuza cephede savaştı.

Görsel 7.85 Bedri Rahmi Eyüboğlu (1911-1975) “Anne ve Çocuk”

Görsel 7. 86 Kastamonu kağnı kollarında cepheye cephane taşıyan kadınlar

Görsel 7.87 Barbie bebekler

Barbie bebekler ideal kadın tipini sergiliyorlardı. İnce ve sarışın bebekler geleceğin kadınları olan kız çocuklarına nasıl olmaları gerektiğini söylüyordu. Batılı kadın sarışın ve makyajlı olmalıydı. Kadın doğal olduğunda toplumda yer edinemeyeceğini düşünüyordu ve görsel basınla bilinçaltına işleniyordu. Böylece genç kızlar gelenekte var olan saç modellerini değil de onlara sunulan biçimde saç biçimlerini ve renklerini tercih etmek zorunda kaldılar. Aksi halde geleneklere bağlı kalmak toplum içinde modası geçmiş saç biçimleriyle dolaşmak dışlanmaya neden olacaktı. Seçici olan erkekler tarafından da tercih edilmeme korkusu kadında empoze edilen biçimi benimsemesiyle son buldu. Kendisi gibi olmayı unutan kadın kozmetik dünyasının en vefalı, en vazgeçilmez müşterisi haline geldi.

Seçici olan erkek kadında beğenmediği unsurları değiştirmek için moda olan ürünler geliştirerek pazarda daha güzel olabilmek adına yarışan kadına başlama düdüğünü öttürüyordu.

Yaşamın her alanında saçını süpürge eden kadın birde kendini erkeğe beğendirmek için yine erkek icadı estetik kalıbına sığmak zorunda kaldı.

Kentli erkeklerde daha fazla feminenlik moda olmaya başladı. Aynı zamanda

kadınlarda da daha erkek gibi olma biçimi gelişti. Cinsiyetler ortada bir yerlerde buluşmaya doğru yol alındı

Medyanın yayın organlarında kalıcı olmak için imajı sürekli güncellemek gerekiyor. Medyada imaj daha çok saç tasarımı ile sağlanıyor. Çünkü beden dilinden daha önemlisi yüz ifadesi ve saç biçimiyle oluyor. Yüzler özellikle dizilerde çok yakın çekimlerle ön planda tutuluyor. Saç kitlelere renk ve biçimiyle modayı en yakın medya üzerinden ulaştırıyor.

Anneler günü reklam görseli uzun saçlı olması değeri kaybolmuş kadına bir gün de olsa hatırlanma lüksünü “lütfen” sunan bir anlayışın yine kadın üzerinden metalaştırılan değerin bir göstergesi olarak değerlendirilir. Koruyan, kollayan, besleyen anne bir çocuğun en değerli dünyasıdır.

Görsel 7.88 Anneler günü reklam görseli

7.2 Sanat ve Saç

Görsel 7.89 “Hair” filminden bir sahne

1960’larda Hippi hareketiyle kadın ve erkeklerin saçları uzadı. Saçları uzamakla kalmayıp herhangi bir bakımda uygulanmadı. Erkeklerin saç biçimleri kendi halinde uzamış ve kadından çok farklı değildi. Aileler çocuklarının saçlarının uzunluğunu ret etmelerine rağmen, gençler savaşa karşı duruşun sembolü olan saçlarını kesmeye yanaşmıyorlardı. Onlar için saç özgür ve barışçıl kişiliği ifade etme biçimi, isyan ve özgürlük olarak dışa yansıyor. Kadınlar içinse kısa saç bu durumun tam tersi olarak isyanın ifadesi oldu. Hippi hareketinin karşı duruşun biçimi saçlar oluşturdu.

Hair müzikali 1960’ların isyanını en güzel anlatan filmidir. Yönetmen: Milos Forman

Hair filmi savaşı izlemeden savaşın her türlü yıkımını yaşatan bir film. İçsel ve fiziksel savaşı saç üzerinden ifade eden tanımlayan bir müzikal. Özgürlüğün tartışmasız bir kavram olduğunu ortaya koyar. Filmde savaş, barış, saç ve isyan örgüsü iç içedir.

-erkeklere mi ilgi duyuyorsun?

-Homoseksüel olup olmadığımı mı soruyorsun?

- evet

-Eğer homoseksüel olsaydım Mick Jagger’ı yatağımdan kovmazdım.

-O zaman saçlarının kesilmesine neden karşı geldin?

-Neden uzun saçlı olduğumu soruyor, niye böyle gezdiğimi.

Saç onun için bir korku

Ben hep uzun saçlıydım

Nedenini sorma bilmiyorum.

Parasızlıktan değil .

Ruhsuz biri değilim.

Sevgilim bana uzun saçlı birini göster.

Uzun güzel saçlı parlayan, uçuşan güzel saçlı birini.

Sarı uzun saçlı birini.

Omuzlarında ya da daha uzun.

İşte bebeğim, İşte anne baba.

Her yerde onlar var.

Saçlarım Tanrı kadar yüce olsun.

Saçlarım uçuşsun istediği kadar uzun olsun.

Rüzgarda uçuşsun ağaçlara dolansın.

Bitlere yuva olsun.

Arılar içine doluşsun.

Kuşlara yuva olsun

Başka ne diyebilirim.

Güzelliğiyle ihtişamıyla saçlarım büyülensin.

Uzatabildiğim kadar uzattığım saçlarım, omuzlarıma düşşün.

Saçımı uzatmak istiyorum düz, kıvrırcık ya da dalgalı.

Parlak, temiz, yağlı, kirli, karışık, düzgün, benekli, boncuklu, süslü

Çiçekli, böcekli, allı, pullu, düz, kıvrırcık, dalgalı, kirli, bitli, özgür.

Gözlerime bakarak söylemeyi dene.

Saçlarım hâlâ çok kısa

Uzamalı daha uzun olmalı uzadığı kadar uzamalı

Beni böyle görmeye alış dostum

Ne giyersem giyeyim

Uzun kutsal saçlarım bedenimi sarsın.

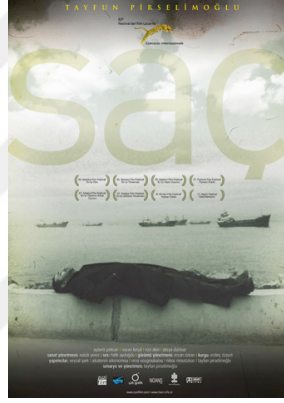
İsa'nın saçları gibi Halleluyah

Ve ona tapıyorum.

Halleluyah Meryem oğlunu sevdi annem beni niye sevmesin.

Saçlarım rüzgârda uçuşsun
İstedğin gibi uzatmalısın saçlarını.

Tayfun Pirselimoglu'nun "Saç" filmin durağanlığı, izleyiciyi daha seslere odaklanmaya götürüyor. Geçmeyen zaman kavramı, saçın uzunluğu ile zamanın uzunluğu aynı döngü içine yer buluyor. Saça duyulan arzu nesne olmaktan ayrılıp kadının bedenine dönüşüyor. Ölüm teması yaşanan hastalık, satılmak zorunda kalınan saç, yapılan iş olarak üç noktada çarpıcı bir şekilde vurgulanıyor. Saç burada arzu uyandıran bir nesne ve kadının mahrem bir uzvu olarak ele alınmış. Saçını para karşılığında satan kadın ekonomik sıkıntı ile en değerli ziynetini sessiz bir ağlayışla elinden çıkardığını izliyoruz.

Görsel 7.90 Tayfun Pirselimoglu'nun "Saç" filmi

Görsel 7.91 Tayfun Pirselimoglu'nun "Saç" filmi

Görsel 7.92 Tayfun Pirselimoglu'nun "Saç" filmi

Görsel 7.93 Marina Abramoviç ve Ulay, Saç Yapıtı, 1978

Saç Yapıtı'nda, yedi ya da on saatten sonra saçla olan o bağlantı formel olarak vardır. Aynı şeyi yapan iki beden ve olayın içinde farklı deneyimler söz konusudur.

Sırp performans sanatçısı Marina Abramoviç (1946-), 1970'lerden itibaren insan bedeninin ve aklının dayanıklılık sınırlarını irdeleyen performansları ile tanınmıştır.

Abramoviç performansın evrelerini şöyle sıralamıştır: "Önce bir fikir geliştirilir, hazırlıklara başlanır, mekan bulunur, teknik koşullar nedir öğrenilir, performansı kaydetme olanakları araştırılır. Belli bir zaman ve mekanda karar kılındığında, kendi tasarımın olan o zihinsel ve fiziksel kurgunun içine girerek, performansa başlanır. O rasyonel başlangıçtan sonra öyle bir an gelir ki, yapıtın kendisiyle özdeşleşmeye başlarsınız, yapıtın kavramıyla tam anlamıyla bir özdeşleşme söz konusu olur, rasyonel kontrolü, bilinci yavaş yavaş yitirmeye başlarsınız. Bazen sonuna doğru neler olduğunu hatırlamazsınız. Performansın en önemli evresi olan bilincin yitirilmesi anında, kendi sınırlarınla yüzleşmeye başlarsın. Doğaçlama yapmak mümkündür. Ulay ile ikimiz için daima farklı bir süreç olmuştur, tamamen kişisel bir süreç yaşamış oluruz. Performanstan sonra kendimizi bomboş hissederiz, sanki hiçbir duygu kalmamıştır. Sonra videoyu, fotoğrafları görürüz ama hiçbir belge size o anda yaşananı veremez.

Belgeleme sırasında o yoğunluk kaybolmuştur, elinizde anısından başka hiçbir şey kalmamıştır.”⁽³⁰⁾

Görsel 7.94 Balkan Naci İSLİMYELİ, “Bir Şey Söyle” 2015, Akrilik, Deri, Metal, Keçe ve Polyester, Canvas üzerine, 100x120 cm

Balkan Naci İslimyeli, 1993 yılında Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde “Koridor Etkinlikleri” ile öğrencilerini kavramsal sanatla tanıştırdı. Hafızamdan silinmeyen beni etkileyen değerli bir kazanım olarak zihnimde beni farklı düşünmeye iten bu etkinlikler dizisi, bugün bulunduğum Balkan Naci İslimyeli atölyesine beni taşıdı. Balkan Naci İslimyeli’ye sanatsal serüvenimde bakış açımı genişlettiği için teşekkür ederim.

⁽³⁰⁾ <http://blog.kavrakoglu.com/cagdas-sanata-varis-197-performans-sanati-3-joseph-beuys-carolee-schneemann-marina-abramovic/>

Görsel 7.95 Filiz Başaran, 2006, Gravür, 53x78 cm, İmoga

Görsel 7.96 Filiz Başaran, Gravür, 8x9.5 cm

Görsel 7.97 Filiz Başaran, 42/60, Serigrafi, 1987, 50x70 cm

Görsel 7.98 Filiz Başaran, 60/60, Serigrafi, 1987, 50x70 cm, Sanat Gezini

5/15 Zambak vakti Filiz Başaran 89

Görsel 7.99 Filiz Başaran, Zambak Vakti, 5/15, Serigrafi, 1989

Görsel 7.100 Filiz Başaran, Nisan Yağmuru, 4/20, Serigrafi, 1990

1/15 Rüzgarlı bahar Filiz Başaran 89

Görsel 7.101 Filiz Başaran, Rüzgarlı Bahar, 1/5, Serigrafi, 1989

Sonuç

Tarihin derinliklerinden günümüze kadar gizemini yitirmemiş olan saç, kendi metaforunu ayna, tarak, fes ve başörtüsü gibi aksesuarlarla oluşturmuştur. Tutkunun büyülu bağı, beden ile makro dünya arasındaki kontağı sağlayan, canlı bedenden cansıza dönüştüğü noktada, ruh bağı ile bağlanan saç; kudretin, yüceliğın sembolü, doğum-yaşam-ölüm üçgeninde yer alan her doğrusal çizginin başından sonuna anlamlı bir geçişin resmi olmuştur. Toprak ve bitki örtüsüyle ilişkilendirilen kadındaki saç bereketin içeriğindeki tahılın kutsallığıyla örtüşen bir monodiptir.

Kadının ana tanrıça sıfatı doğurganlık özelliğinden gelmektedir. Bu gücün devingen olabilmesi için doğanın ayrıcalıklı hayvanlarından, gezegenlerinden ve nesnelere beslenmesi gerekmektedir. Güneş, ay, toprak, yılan, kartal, kaz, aslan, boğa, dağ keçisi, ayna ve doğanın tüm renkleri bu gücün içselleştirildiği sembollerdendir.

Anadolu tarihinin içindeki anaerkil figür yerleşik düzene geçildiğinde gücünü eril güce bırakır. Yerleşik düzende kadın bir mekan sahibi olur ve bu mekan düzeni içinde hayatının önemli bir parçası olan ayna ile vakit geçirir. Ayna kadının yüzünü gördüğü, diğer kadınlarla karşılaştırma yaptığı, güzellik kavramını oluşturacağı bir nesne olacaktır. Ayna kadının her döneminde yer alacak, kimi zaman kötü enerjileri kovacak, kimi zaman ise kadını şimdide tutacak bir nesne olacaktır.

Saç kişinin ruhsal ve sosyal konumunu anlatan beden bir parçası olan nesnedir. Saç ve eksenindeki nesnelere insan bedeni üzerinde gerçekte ne anlam ifade ediyor? Kadın saçının anlamını kendi içinde eritmiş, zaman içinde başkalaşmıştır. Bugün yaşadığı başkalaşımın farkına varmıştır. Artık kozasına geri dönemeyeceği gibi, tırtıla dönüşmek için kelebek olmalıdır. Yani özüyle bütünleşip, gücünün farkına varıp özgürleşmelidir.

Anadolu kadınının saçını ele alırken, anaerkil dönem tanrıçalarında karşılaşılan kudret, bilgelik ve bereket sembollerinin giderek ataerkil dönemde kaybolmasından kaynaklanan kadının üzerine atılmış ölü toprağını silkeleyip yeniden uyanmasına, gücüne ve bereketine sahip çıkmasına ışık tutulmuştur.

Kaynakça

Kitap:

Yıldız Cıbroğlu, Kadın Saçı - Büyü ve Türban, Payel Yayınevi, 2. Basım, 2017, s. 59

Yıldız Cıbroğlu, Kadın Saçı - Büyü ve Türban, Payel Yayınevi, 2. Basım, 2017, s. 89-90

Gibson Clare, Semboller nasıl okunur? Yem Yayınevi, 2006, s.109

Esat Korkmaz, Şamanizm Esrik Yolculuk, Berfin Yayınları, birinci baskı, İstanbul, 2016, s. 175

Esat Korkmaz, Şamanizm Esrik Yolculuk, Berfin Yayınları, birinci baskı, İstanbul, 2016, s. 176

Esat Korkmaz, Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2003, s.34

Mihaly Hoppal, Avrasya'da Şamanlar; Çev: Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz, Yapı Kredi Yayınları; 2. Baskı, İstanbul, 2014, s.209

Mihaly Hoppal, Avrasya'da Şamanlar; Çev: Bülent Bayram, H. Şevket Çağatay Çapraz, Yapı Kredi Yayınları; 2. Baskı, İstanbul, 2014, s.210

Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, 2002, s.107

Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, 2002, s.40-41

Sabahattin Türkoğlu, Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim Kuşam, İstanbul, 2002, s.44

Muharrem Temiz, Arguvan Ezgileri 1, s.66

Necati Gültepe, Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında, Resse Yayınevi, 5. Baskı, 2015, s. 452

Süleyman Zaman, Mahzuni Şerif Yaşamı, Dünya Görüşü Şiirleri, 3. Basım, Toros Matbaacılık, Nisan 2000, s. 277-278

Tarihi metinlerde saç ve sakal kültürü (Mesut Şen) Yard. Doç.Dr. Mesut Şen Deniz Harp Okulu Komutanlığı, Tuzla, İstanbul. (İnan 1986:197) Ed. Gürsoy Naksali Emine, İstanbul ağustos 2004 Kitabevi Yayınları Saç Kitabı s.13

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, (Eski Türklerde Saç Şekilleri Hakkında (Abdülkadir Donuk)Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul. (19) G. Feher, a.g. e.,s.33,37, ve levha:VXII (20) W.Eberhard, Çinin Şimal Komşuları, Ankara 1942, s.93) s.7

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.8

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, (Türk Toplumunda Saçın Anlamı, Carol Delaney), s.93

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, (Nebi Bozkurt) s.120-121

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004 (sünnette saç, sakal, bıyık, Nebi Bozkurt) s.121

Emine Gürsoy Naksali, Saç Kitabı, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004 (D. Fraser, Die Kunst der Naturuölker, München 1962,s.15-17. Büyüler ve Rüya Yorumlarında Saç, Sakal ve Bıyık) s.176

İnternet Kaynağı:

www.fibhaber.comhttp://www.fibhaber.com/gundem/1960-lar-kapadokya-kirk-belik-sac-h51177.html Erişim Tarihi: 09.11.2017

<https://tr.pinterest.com/pin/374854368974466538/> Erişim Tarihi: 04.03.2018

<https://tarihvearkeoloji.blogspot.com.tr/2015/01/basliklar-headress.html> Erişim Tarihi: 15.01.2048

<http://blog.kavrakoglu.com/eski-misir-2-eski-misir-hakkinda-genel-bilgiler/> Erişim Tarihi: 15.04.2018

<http://www.kahkul.net/2400-yil-once-kadin-sac-modasi/> Erişim Tarihi: 12.02.2018

<https://www.antoloji.com/ne-aglarsin-siiri/> Erişim Tarihi: 04.05.2018

<http://www.dr.com.tr/Kitap/Mavi-Sacli-Kiz/Edebiyat/Turk-Gunluk-Ani/urunno=0000000058175> Eriřm Tarihi: 18.02.2018

<http://blog.kavrakoglu.com/cagdas-sanata-varis-197-performans-sanati-3-joseph-beuys-carolee-schneemann-marina-abramovic/> Eriřm Tarihi: 09.02.2018

Doç. Dr. Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları 218, s.84 <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/870.pdf>
Eriřm Tarihi: 08.04.2018

Özgeçmiş

1970 Malatya doğumlu.

1990 Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümüne girdi.

2002 (Balıkesir) Devrim Erbil Sanat Müzesi açılışında karma sergiye katıldı.

2005 (Ankara) “Dünyada Yoksullukla Mücadele” 1. Uluslararası Türkiye Grameen Mikrokredi Sanat Bienali’nde yer aldı.

2007 Beyoğlu Belediyesi Sanat Galerisi’nde kişisel sergi açtı.

2007 Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği’nin Tüyap’ta düzenlediği “Akdenizlilik ve Gurbet” temalı sergisinde yer aldı.

2007 Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde “Yalnızlıktan Renkler” isimli kişisel sergi açtı.

2008 Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi’nde “Mor Gece” isimli mezunlar sergisine katıldı.

2008 Fransız Sokağı Sanat Galerisi’nde “hareketli zaman izleri” isimli kişisel sergi açtı.

2012 Sarıyer Belediyesi sergi salonunda “Görüyorum” temalı sergide yer aldı.

2012 Pusula Sanatevi’nde karma sergiye katıldı.

2012 İnsanbul Sanatevi’nde karma resim sergisine katıldı.

2016 Işık Üniversitesi Görsel Sanatlar Fakültesi Yüksek Lisans Resim Bölümüne girdi.